

De rechte leer van het Avondmaal des Heeren is op Schriftuurlijke wijze in de vorige Zondag verklaard. Nu volgt in Zondag 29 een weerlegging van de voornaamste dwaling, die hiermee in strijd is, n.l. die van de Roomsens, die leren dat „het brood en de wijn in het Avondmaal veranderen in het wezenlijke lichaam en bloed van Christus.” Hier wordt 1. de dwaling weerlegd, in Vraag 78 en 2. op het voornaamste bezwaar van de Roomsens geantwoord, in Vraag 79.

Vraag 78: *Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijke lichaam en bloed van Christus?*
 Antwoord: *Neen, maar zoals het water in de Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassing der zonden zelf is (waarvan het alleen een Goddelijk waanteken en verzekering is), also wordt ook het brood in het Avondmaal niet het lichaam van Christus zelf, hoewel het naar de aard en eigenschap der sacramenten ^{a)} het lichaam van Jezus Christus genoemd wordt b).*

a) Gen. 17 : 10, 14, Ex. 12 : 27, 43, 48, en 13 : 9, Hand. 7 : 8, Ex. 24 : 8, id. 29 : 36, Lev. 16 : 10; 17 : 11, Jes. 6 : 7, Hand. 22 : 16, Tit. 3 : 5, 1 Petrus 3 : 21, 1 Kor. 10 : 1-4 en 16; id. 11 : 24v., 27v.

b) Matth. 26 : 26, Mark. 14 : 22, Luk. 22 : 19.

Verklaring van Vraag 78.

Hier wordt verworpen en weerlegd de transsubstantiatie van de Roomsens, d.w.z. die leer, krachtens welke men leert, dat in het Avondmaal het brood wezenlijk veranderd wordt in Christus' lichaam; en tevens wordt ook de consubstantiatie verworpen, d.w.z. die leer krachtens welke geleerd wordt, dat in, onder en met het brood Christus' lichaam schuilt en verborgen is; welke (leer) de Ubiquitisten of Martinisten willen verdedigen. En aangezien de Rooms-katholieken en meerderen loochenen, dat in Christus' woorden: “Dit is Mijn lichaam” een sacramentele spreekwijze is, en (zij) almaar roepen, dat men bij de woorden blijven moet, daarom dienen wij hier wat breder over de betekenis der woorden te handelen.

Over het woordengeschild bij het Avondmaal.

Er bestaat een zeer hatelijke strijd over de betekenis van Christus' woorden „Dit is Mijn lichaam.” De Roomsens verzinnen, dat door de kracht van de consecratie of zegening een verandering van het wezen plaats heeft, d.w.z. dat het wezen van het brood veranderd wordt in het wezen van Christus' lichaam, hoewel alleen het uitwendige en andere bijkomstigheden van het brood (dezelfde, n.l.) blijven; en dit noemen zij *transsubstantiatie*.

De Ubiquitisten wenden voor: een samen-bestaan des wezens, of, dat het wezen van het lichaam en het brood tegelijk bestaan, en leggen de woorden als volgt uit: „Dit is Mijn lichaam”, d.w.z. in, met en onder dit brood is Mijn lichaam. Beide groepen beroemen er zich dapper op, dat zij de woorden van Christus op een eenvoudige manier opvatten, en dat zij de letter volgen. Maar geen van beide doen ze hetgeen waarop zij zich beroemen. Want dit is een waarachtige en eenvoudige eigenschap der woorden, om de ware bedoeling van de Auteur te verstaan, dat er niets aan de woorden toe- of afgedaan wordt, noch ook iets in de letter veranderd wordt. Maar noch de Roomsens noch de Ubiquitisten vatten Christus' woorden op eenvoudige wijze op, ja zelfs niet zonder toedoen of verandering. Want in plaats dat Christus gezegd

heeft dat het brood Zijn lichaam is, beweren de Roomsens, dat het brood door de kracht der woorden wordt, of geworden is: het lichaam van Christus, en dat het wezen van het brood in het wezen van Christus' lichaam veranderd is. En de Ubiquitisten wijken nog verder van de eenvoud der woorden af. Want in plaats dat Christus eenvoudig van het brood gezegd heeft: „Dit is Mijn lichaam”, beweren zij: in, met en onder dit brood is Mijn onzichtbaar lichaam, en zij doen er ook van het hunne bij, zoals: „dadelijk, wezenlijk, lichamelijk”, enz.

Maar wij nemen Christus' woorden zonder enige toevoeging of verandering aan. Want wij zeggen, dat het brood Christus' lichaam is, en ook het waarachtige en natuurlijke lichaam, dat voor ons overgegeven is. En omdat dit, naar de letter verstaan, met de waarheid van het christelijke geloof in strijd is (want het brood is eigenlijk en van nature niet het lichaam van Christus, dat voor ons gekruisigd werd, maar een klomp tarwe, tot voedsel voor de mensen gebakken), daarom zijn wij dus van mening, dat in deze woorden een figuurlijke spreekwijze (te vinden) is, en dat men daarom een geschikte betekenis (ervoor) zoeken moet, volgens Augustinus' regel: „Dit is de manier om uit te vinden, of een spreuk letterlijk of figuurlijk dient opgevat te worden, dat n.l. alles wat in Gods Woord, letterlijk verstaan, niet tot de waarheid des geloofs (over)gebracht worden kan, daarvan dient gij dan te weten, dat het figuurlijk of oneigenlijk opgevat moet worden.” En volgens deze regel voert Augustinus zelf het eten van het vlees van Christus als voorbeeld aan, wanneer hij zegt in c. 16: „Tenzij dat gij eet het vlees van den Zoon des mensen, en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelf. Naar het schijnt gebiedt Hij een boos feit of gruwelijk stuk. Daarom is het figuurlijk of op oneigenlijke manier gesproken, wanneer ons geboden wordt, dat wij gemeenschap moeten hebben aan het lijden des Heeren, en dat wij in onze gedachten er liefelijk en profijtelijk aan moeten vasthouden, dat Zijn vlees voor ons gekruisigd en gewond is.”

En om de juiste betekenis te zoeken, volgen wij niet de wijsbegeerte of het menselijke vernuft, maar gebruiken wij die regels, waarnaar men altijd - krachtens de overeenstemming van alle rechtzinnige theologen of uitleggers der Schrift - oordelen moet over alle uitlegging der Schriftuur: n.l. naar de regel des geloofs, overeenkomstig de natuur der zaak die behandeld wordt, en tenslotte naar de uitspraken der Schrift, die hetzelfde leren. Want met behulp van deze drie regels wordt in de Schrift de rechte zin ontdekt, wanneer de nood dringt om van de letter te komen tot de betekenis.

Allereerst dus: Er dient geen uitleg aanvaard te worden, die niet overeenstemt met de regel des geloofs, of die in strijd is met een Geloofsartikel, of met een gebod der Tien Geboden, of met bepaalde nadrukkelijke uitspraken der Schrift. Want de Geest der waarheid strijdt niet met Zichzelf.

Ten tweede: De betekenis dient overeen te komen met de aard der zaken, waarover gehandeld wordt, en waarvan de woorden luiden, welke betekenis men zoeken zal. Bijvoorbeeld: Omdat hier gezocht wordt naar de betekenis van de woorden des Avondmaals, dat een sacrament is, daarom moet men nagaan, hoe de Heilige Schrift op andere plaatsen over de sacramenten en ook over het Avondmaal zelf spreekt.

Ten derde: Dat men de gelijkkluidende teksten dient te bestuderen, waardoor het openbaar en bekend is, of bewezen kan worden, dat met andere woorden over dezelfde zaak gesproken wordt, die in de tekst waarover het geschil gaat, begrepen is. Want wanneer men de betekenis kan weten van een duidelijker tekst waarover geen geschil bestaat, dan zullen wij ook zekerheid krijgen van de tekst waarover het geschil loopt, omdat in beide teksten hetzelfde geleerd wordt. En wanneer de betekenis der Avondmaals-woorden met deze regels overeenkomt, is deze ongetwijfeld waar, en zijn

andere betekenissen die hiermee in strijd zijn, niet waar.

Nu hebben wij al eerder onze betekenis en opvatting, die met deze regels overeenkomen, op deze manier verklaard, dat Christus n.l. van het brood dat Hij in de handen droeg en, nadat Hij het gebroken had, aan de discipelen uitdeelde, gezegd heeft: „Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven, of gebroken wordt“; en dat het brood zelf het waarachtige en natuurlijke lichaam van Christus is, niet wat het wezen betreft, noch door een toverachtige verandering, maar door de verborgen betekenis, of door een sacramentele, niet-letterlijke spreekwijze; d.w.z. dat het een teken of sacrament is van Christus' lichaam; dat ook deze woorden „Dit is Mijn lichaam“ de woorden zijn van de belofte der genade, inzake het geestelijke eten en drinken van het lichaam en bloed van Christus, d. w. z. inzake de geestelijke gemeenschap der gelovigen met Christus, die in het Evangelie beloofd en door deze ceremonie bevestigd wordt. Dus is de betekenis der woorden „Dit is Mijn lichaam“ deze: Dit brood dat Ik breek en aan u uitdeel om te eten, is een teken van Mijn lichaam, dat voor u in de dood overgeleverd wordt, en (het is) een zeker zegel van uw vereniging met Mijn lichaam. Wie dus de belofte des Evangelies gelooft en dit brood eet, die eet zo waarachtig en daadwerkelijk door het geloof Mijn lichaam, als hij, waarachtig en daadwerkelijk dit sacrament van Mijn lichaam met de mond ontvangt. Daarom wordt aan het teken de naam van de betekende zaak toegekend, door een figuurlijke manier van spreken, die voor de sacramenten zeer gebruikelijk is; en zulks enerzijds vanwege de gelijkenis tussen het teken en de betekende zaak, en anderzijds omdat het teken én de betekende zaak samen en tegelijk ontvangen worden bij een wettig gebruik. Zoals dus de Doop de afwassing der zonden en het bad der wedergeboorte heet, omdat de Doop een waarteken van beide is, evenzo wordt ook het brood genoemd: het lichaam van Christus, en de drinkbeker, of de wijn in de drinkbeker: het bloed van Christus, omdat ze een waarteken zijn van Christus' lichaam en bloed. En dit is niet alleen de opvatting van ons, maar ook die van Christus Zelf, van de Apostelen en van alle orthodoxe kerkvaders, waarvan wij niet twijfelen, of ze komt zeer goed met de waarheid van het Evangelie overeen. Daarom zijn wij van mening, dat alleen deze betekenis in de Kerk zuiver geleerd en gehandhaafd dient te worden, hoezeer ze dan ook door de tegenstanders, n.l. de Rooms en Martinisten, als ketters zou veroordeeld worden. Laten wij nu tot het bewijs overgaan.

Allereerst zullen wij de bewijzen voor onze opvatting verklaren en verdedigen. Daarna zullen wij spreken over de transsubstantiatie, d.w.z. de leer van de Rooms-katholieken over de verandering van het brood in het lichaam van Christus. En ook over de consubstantiatie, d.w.z. over de leer van de Ubiquitisten, dat n.l. het lichaam van Christus in, met en onder het brood zou schuilgaan. En wij zullen ook nog een verklaring erbij geven over het mondeling eten van Christus' lichaam.

Wij zullen de bewijzen voor ons standpunt - ten einde een goede rangschikking te verkrijgen en alles beter in het geheugen te prenten - in vier groepen verdelen.

1. Sommige bewijzen worden ontleend aan de gelijkmatigheid van de Geloofsartikelen, of aan een vergelijking van de onderdelen der christelijke leer.
2. Sommige worden ontleend aan de natuur der zaak, die in behandeling is, d.w.z. aan de algemene leer der sacramenten.
3. Sommige worden ontleend aan de tekst en (bijzondere) omstandigheden des Avondmaals.
4. Sommige worden ontleend aan de gelijkkluidende teksten der Schrift, die een soortgelijke of dezelfde leer in woorden stellen, die buiten kwestie zijn.

5. Hierbij kan dan nog als vijfde groep komen, n.l. de uitspraken der kerkvaders.

**EERSTE GROEP. De bewijzen, ontleend aan de gelijkmatigheid der Ge-
loofsartikelen.**

1. Aan het Artikel over de menswording (n.l. van Christus). Het Woord, de eeuwige Zoon van God, heeft een natuur aangenomen, die waarachtig menselijk is, ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde; en die natuur behoudt Hij tot onze troost en zaligheid voor eeuwig.

Maar de menselijke natuur is vanwege de eigenschap van haar wezen, oneindig noch onvatbaar, en ook kan zij niet tegelijkertijd op alle of op vele plaatsen, of op meer plaatsen dan één (aanwezig) zijn, en evenmin kan zij tegelijk zichtbaar en onzichtbaar, of voor de uiterlijke zintuigen vatbaar en onvatbaar zijn. Want het komt alleen de Godheid toe, om door Haar Wezen op vele en alle plaatsen tegenwoordig te zijn, zoals er geschreven staat: „Vervul Ik niet den hemel en de aarde?" (Jer. 23 : 24); en door deze eigenschap wordt God van alle andere schepselen onderscheiden. Ja, ook de Godheid Zelve kan, aangezien Zij onveranderlijk en waarachtig is, niet tegelijk zichtbaar en onzichtbaar, eindig en oneindig zijn, maar blijft steeds onzichtbaar, onvatbaar en oneindig.

Daarom mag men niet verzinnen, dat Christus - toen Hij zeide: „Dit is Mijn lichaam" - met een en hetzelfde lichaam tegelijk zichtbaar aan de Tafel gezeten heeft én onzichtbaar in het brood (aanwezig) geweest is; of dat Hij nu zichtbaar in de hemel verkeert, én onzichtbaar in het brood is, en dat het op alle plaatsen waar het Avondmaal des Heeren gevierd wordt, op aarde is.

2. Aan het Artikel van de hemelvaart. Christus is waarlijk ten hemel gevaren, d.w.z. Hij is met Zijn lichaam van de aarde Omhoog opgenomen, boven deze zienlijke hemelen, in de hemelse woonstede, zodat Zijn lichaam niet op aarde bleef of daar nu nog is, maar dat het in de hemel is, vanwaar Hij zichtbaar wederkomen zal ten oordeel. Dus is Zijn lichaam niet in het brood. Hierbij dient men op twee dingen te letten.

1. Dat vanwege de bewijzen, ontleend aan de hemelvaart, het lichaam van Christus niet weggenomen wordt uit het Avondmaal, zoals sommigen ons belasteren, maar alleen uit het brood. Want de afstand die er is tussen hemel en aarde, kan niet beletten, dat Christus' lichaam - hoewel het in de hemel is - voor de gelovigen tegenwoordig is in het Avondmaal, en van hen door het geloof gegeten wordt, ook al is het niet verborgen in het brood, en al komt het vóór de oordeelsdag niet van de hemel naar beneden. Want ons geloof ~schouwt en omhelst het lichaam en bloed, en alle weldaden van Christus, als aanwezig in het Woord der belofte, die aan de uiterlijke tekenen gehecht is.

2. Dat de bewijzen, ontleend aan de hemelvaart, niet alleen en op zichzelf, maar verbonden met het eerste bewijs - ontleend aan de waarheid van Zijn menselijke natuur! - de menselijke tegenwoordigheid van Christus in het brood weerlegt. Want als de menselijke natuur van Christus van dien aard was, dat ze tegelijk in de hemel en op de aarde, of alomtegenwoordig zijn kon, dan zou voorzeker Zijn hemelvaart niet kunnen beletten, of Hij zou tegelijk in het brood en in de hemel kunnen zijn. Maar aangezien de eindige, menselijke natuur noch op vele, noch op alle plaatsen tegelijk tegenwoordig zijn kan, staat nu ook het bewijs, ontleend aan de hemelvaart, vast; en zoals men bij het eerste Avondmaal dus besluiten kon uit de eigenschap der menselijke natuur: Christus' lichaam zit aan de Tafel te midden van de discipelen, en is

daarom niet in het brood of in de mond der discipelen, zo kan men ook uit de waarheid van de hemelvaart als volgt besluiten: *Het lichaam van Christus is in de hemel, en daarom is het niet in het brood of ergens anders op aarde.*

Om tegenover deze bewijzen de lichamelijke tegenwoordigheid en het eten van Christus' lichaam in het brood te verdedigen, plaatsen onze bestrijders de volgende uitvluchten:

Eerste bezwaar: Het is alleen het menselijke vernuft dat van mening is, dat de lichamelijke tegenwoordigheid in het brood, met deze Geloofsartikelen in strijd is. Evenwel bewijst dit nog niet, dat ze daarom inderdaad ermee in strijd is.

Antwoord. Het is niet waar dat alleen het menselijke vernuft zo oordeelt. Want ook het christelijke geloof oordeelt hetzelfde. En Gods Woord leert ons, dat Christus' lichaam een waarachtig, menselijk en eindig lichaam is, en dat het niet tegelijk op alle of vele plaatsen zijn kan; ja, dat het nu, nadat het ten hemel gevaren is, tot aan het einde der wereld niet op aarde, maar in de hemel is en daar blijven zal, tot de tijd van de wederoprichting aller dingen, Hand. 1 : 11, en 3 : 21. Daarom strijdt het niet alleen met de rede of het menselijk vernuft, zoals zij verzinnen, maar ook met Gods Woord, dat Christus' lichaam in de hemel én in het brood tegelijk aanwezig zou zijn. Wel is het waar en buiten alle geschil, dat in Goddelijke zaken het menselijk vernuft - als het in strijd is met Gods Woord - niet gehoord, maar onder Gods Woord gebogen moet worden. En toch moet het niet geheel en al uitgesloten en verworpen worden, ook niet in Goddelijke zaken, alsof men tot Gods Woord uitsluitend een onvernuftig of verstandeloos gevoel zou moeten brengen; maar men dient het ook recht te gebruiken, om het ware van het onware te onderscheiden. Want daartoe is ons door God het vernuft of verstand gegeven, opdat wij door het licht van ons vernuft tegenstrijdige opvattingen zouden leren onderscheiden, en met zekerheid verstaan wat in Gods Woord begrepen is, of wat daarmee in strijd is; opdat wij het ene zouden aannemen en het andere verwerpen. En indien dit niet voor vast en onweersprekelijk gehouden wordt, zal er geen enkele leer - hoe ongerijmd en goddeloos ook! -, en er zal niets in de stinkvaten van alle (mogelijke) ketters - hoe wanschapen en onbeschaamd ook! - door de uitspraken der Schrift weerlegd kunnen worden. Want steeds zullen de ketters en bedriegers deze uitvlucht gebruiken, dat hun leer met Gods Woord niet in strijd is, maar dat zoiets alleen ons vernuft maar zo toeschijnt.

Tweede bezwaar: Christus is almachtig. Daarom kan Hij doen hetgeen Hij beloofde, n.l. dat Zijn waarachtig en natuurlijk lichaam tegelijk in de hemel en in het brood is.

Antwoord: 1. Christus is zo almachtig, dat Hij ook tevens waarachtig is. Daarom betoont Hij Zijn almacht niet om de Geloofsartikelen, welke de onwrikbare Waarheid zijn, omver te stoten, maar om die te bevestigen. 2. Weliswaar kan Christus alles doen wat Hij beloofde, maar wij lezen er nergens van, dat Christus beloofde dat Zijn lichaam in het brood zijn zal. Als zij bewijzen kunnen, dat dit ergens van Hem beloofd is, dan zullen wij ook vanzelf toegeven, dat Hij dit doen kan.

Derde bezwaar: De Schrift schrijft het lichaam van Christus tal van eigenschappen en bijzonderheden toe, die de natuur te boven gaan en die onze lichamen en andere schepselen missen; zoals op het water wandelen, (van gedaante) veranderd worden, omhoog door de lucht opgenomen worden in de hemel, door steen en gesloten deuren gaan, met de Godheid personeel verenigd zijn, een Offer voor de zonden worden. Daarom is het niet ongerijmd, dat men aan dat lichaam ook toeschrijft: de tegenwoordigheid in de hemel én in het brood tegelijk, d.w.z. dat het op vele, ja zelfs op alle plaatsen aanwezig is.

Antwoord: 1. Hier worden veel onware dingen met de ware vermengd. Want dat

Christus door stenen en gesloten deuren zou doorgedaan zijn, staat niet in de Schrift vermeld. 2. De andere bijzonderheden staan wel alle in de Schrift vermeld, maar zijn van dien aard, dat ze het lichaam toch een schepsel laten. Maar de aanwezigheid van Christus' lichaam op vele of op alle plaatsen, is nergens in de Schrift vermeld. Ook zou het lichaam dan niet waarachtig-menselijk, ja zelfs geen schepsel kunnen zijn. Want het is alleen aan de oneindige Godheid eigen om tegelijk op vele verschillende plaatsen, of om van nature alomtegenwoordig te zijn. Daarentegen zijn alle schepselen eindig en kunnen vanwege hun eindigheid niet tezelfdertijd op meer plaatsen dan één aanwezig zijn. Vandaar dat de Schrift en de kerkvaders steeds de tegenwoordigheid op vele of alle plaatsen hebben aangehaald, als een waar en stellig bewijs voor de waarachtige en enige Godheid; zoals Christus van Zichzelf in Joh. 3 : 13 spreekt: „De Zoon des mensen, Die in den hemel is.”

En Didymus schrijft: „Als de Heilige Geest één van de schepselen was, dan zou Hij ook een bepaald of eindig Wezen hebben, zoals alle dingen die geschapen zijn. Want hoewel de onzienlijke schepselen niet op een bepaalde plaats bepaald worden, zijn ze toch eindig door de eigenschap van hun natuur. Maar omdat de Heilige Geest in velen is, heeft Hij geen bepaald of eindig Wezen.” En Tertullianus zegt: „Is het dat Christus alleen Mens is, hoe is Hij dan op alle plaatsen tegenwoordig, waar Hij aangeropen wordt? Aangezien dit geen natuur van mensen, maar van God is, n.l. dat Hij op alle plaatsen aanwezig zijn kan.” Daarom is het een bedrieglijke conclusie die men hieruit trekt. Want deze bijzonderheden zijn er geen oorzaak van, waarom Christus' lichaam op vele of alle plaatsen tegelijk aanwezig zou kunnen zijn. En bovendien is er een groot verschil tussen de alomtegenwoordigheid en deze bijzonderheden.

Derde bewijs: (ontleend aan het Artikel van de gemeenschap der heiligen met Christus). Zoals de gemeenschap der heiligen met Christus is, d.w.z. Christus' blijven in de heiligen en het blijven der heiligen in Christus, zo is ook het eten van Zijn lichaam. Want het kan niet betwijfeld worden, dat Christus niet anders door ons gegeten wordt, dan zoals Hij - gegeten - in ons woont en blijft; aangezien Hij zowel in als buiten het Avondmaal Zichzelf aan ons mededeelt, opdat Hij steeds in ons en wij in Hem blijven; maar niet opdat Hij van ons gegeten zijnde, weer zou weggaan of in ons verdwijnen, Joh. 14 : 23: „Wij zullen tot hem komen en zullen woning bij hem maken”, en Joh. 6 : 54: „Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven.” Maar de gemeenschap der heiligen met Christus, d.w.z. het blijven van Christus in de heiligen en van de heiligen in Christus, is niet lichamelijk, maar geestelijk; door welke gemeenschap de heiligen aan Christus en al Zijn weldaden door het geloof deel krijgen. Echter niet zo, dat de massa van Christus' lichaam binnen in de lichamen der heiligen is, maar zó dat zij door de band des Heiligen Geestes als lidmaten in dit lichaam ingelijfd, en zeer nauw daarmee verbonden worden, hoewel zij op aarde zijn en het lichaam van Christus in de hemel is, Ef. 3 : 17: „Opdat Christus door het geloof in uwe harten wone”, 1 Joh. 3 : 24 en 4 : 13: „Hieraan kennen wij, dat wij in Hem blijven en Hij in ons, omdat Hij ons van Zijn Geest gegeven heeft”, en Joh. 15 : 5: „Ik ben de Wijnstok en gij zijt de ranken”, enz. Daarom is ook het eten van Christus' lichaam niet lichamelijk, maar geestelijk, zowel in als buiten het Avondmaal.

Het vierde bewijs, ontleend aan hetzelfde Artikel. De gemeenschap der heiligen met Christus is altijd eender geweest, zelfs van het begin der wereld af. Want Christus heeft van eeuwigheid af niet anders in ons gewoond, dan Hij altijd gewoond heeft in alle heiligen, zovelen er ooit zalig geworden zijn. Want zij zijn allen tezamen met ons één lichaam, 1 Kor. 10 : 3v., Ef. 4 : 4, Rom. 8 : 9. Maar vroeger, vóór Christus'

menswording heeft er geen andere dan een geestelijke gemeenschap met Hem kunnen bestaan. Daarom is ook onze gemeenschap met Hem - in en buiten het Avondmaal - geen andere dan een geestelijke. Hieruit blijkt wel, dat het Artikel van de gemeenschap der heiligen geen lichamenlijk eten van Christus toelaat, maar gans en al een geestelijk eten vereist en bevestigt.

Vijfde bewijs, ontleend aan het Artikel van de vergeving der zonden. Als Christus lichamenlijk in het brood en in onze hand is, dan moet de vergeving der zonden van God begeerd worden omwille van hetgeen wij in onze hand houden en in onze mond steken, hetzij dan dat de substantie of het wezen van het brood blijft, dan wel tenietgedaan wordt. Want de vergeving der zonden dient van God, om Christus' wil, begeerd en verwacht te worden, vooral bij de bediening van het Avondmaal. Wanneer wij dus het Avondmaal vieren, dan zouden wij dit bij onszelf hebben te bedenken en aldus de hemelse Vader moeten aanspreken: *„Ik bid U, hemelse Vader, of Gij mij genadig wilt zijn omwille van deze Uw Zoon, Die ik a.h.w. hier in dit brood tegenwoordig, in deze mijn hand houd en met mijn mond ontvang.”*

Maar dit is dezelfde afgoderij, als in de Paapse Mis bedreven wordt, waardoor de Misdienaars verzinnen dat zij Christus lichamenlijk in hun handen houden en daar opofferen, of Hem stellen voor de Vader, om voor henzelf en anderen vergeving der zonden te verwerven, om deze Zone Gods, Die zij in hun handen houden en tonen; hetgeen zonder enige twijfel een vreselijke en vervloekte afgoderij is, zodat het beter is om duizend doden te sterven dan zoiets ook maar eenmaal te bedrijven. Want ons is uit Gods Woord onderwezen, dat wij onze zaligheid van God zullen (af)bidden en verwachten om Christus' wil, Die om onzentwil Mens geworden is, voor ons geleden heeft, en nu in de hemel aan Gods rechterhand voor ons intreedt; maar niet om Degene Die wij, in onze handen dragen. Daarom komen wij tot dit besluit: Hetgeen de afgodische opoffering van de Rooms en bevestigt, dat dient men te verwerpen. Welnu, de leer van de lichamenlijke tegenwoordigheid en van het mondeling eten van Christus in het brood, bevestigt de opoffering van de Rooms en, gelijk aangetoond is. Daarom dient men deze leer te verwerpen.

Het zesde bewijs, op grond van het Artikel van de aanbidding, waardoor wij geloven dat Christus, onze God en Heere, dient aangebeden te worden; en op grond van het tweede gebod der Tien geboden, waardoor God alle diensten die door Hem niet ingesteld zijn, als afgodisch verbiedt en verdoemt.

Overall waar men weet dat Christus lichamenlijk tegenwoordig is, hetzij zichtbaar of onzichtbaar, daar moet Hij aangebeden worden; en daar dienen de harten en lichaamsgebaren naar de plaats of naar de zaak toegewend te zijn, waarin Hij heet tegenwoordig te zijn.

Maar om de aanbidding op het brood of op de plaats van het brood te richten, is ongetwijfeld een afschuwelijke afgoderij. Want allereerst is het duidelijk, dat de aanbidding door geen enkel gebod of belofte van God aan het brood of aan de plaats van het brood gebonden is. En het is een onbetamelijke, afgodische zaak, om de aanroeping van God te binden aan een bepaalde zaak of plaats, d.w.z. te stellen, dat God op een bepaalde plaats aangebeden moet worden, en op een bepaalde plaats (de gebeden) verhoort, waar Gods volgens Zijn geschreven Woord, niet geboden heeft, dat Hij aangeroepen zal worden, noch beloofd heeft dat Hij verhoren wil. Bovendien staat het vast, dat er onder het Nieuwe Testament of na Christus' hemelvaart, uitsluitend een geestelijke aanbidding geëist wordt; en dat de aanbidding die op een bepaalde plaats op aarde geschiedt, geheel en al weggenomen en verboden is. Dit onderwijst ons de Heere in Joh. 4 : 21-24, als Hij zegt: „De ure komt, wanneer gijlieden noch op dezen berg, noch te Jeruzalem den Vader zult aanbidden. Gijlieden aanbidt wat gij niet weet;

Wij aanbidden wat Wij weten; want de zaligheid is uit de Joden. Maar de ure komt en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen in geest en waarheid; want de Vader zoekt ook dezulken, die Hem alzo aanbidden. God is een Geest en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid." Daarom is Christus dus niet lichamelijk tegenwoordig in het brood of op de plaats van het brood.

Bezwaar, n.l. tegen het 5e en 6e bewijs: Christus heeft niet geboden, dat Hij in het brood moet opgeofferd, maar dat Hij zal gegeten worden. Daarom wordt door de lichamelijke tegenwoordigheid de opoffering of aanbidding van de Rooms en niet bevestigd.

Antwoord: 1. Dit is zoveel als een onzekere zaak willen bewijzen door een andere zaak, die net zo onzeker is. Want er staat nergens geschreven, dat Christus geboden heeft, dat men Hem in het brood zal eten. 2. Zij zoeken naar ijdele uitvluchten. Want wanneer er door God een algemeen gebod om een bepaalde zaak uit te voeren, gegeven wordt, dan zijn alle mensen daaraan gebonden, zonder dat men enige verwachting mag hebben van een bijzonder gebod. Nu heeft God inzake Christus, Zijn Zoon, dit algemene gebod afgekondigd in Ps. 45 : 12: „Dewijl Hij uw Heere is, zo buig u voor Hem neder", en in Ps. 97 : 7 en Hebr. 1 : 6: „En dat alle engelen Gods Hem aanbidden." Daarom behoorden wij allen tezamen dit algemene gebod te gehoorzamen en Christus in het brood te aanbidden, niet minder dan wanneer wij Hem met onze ogen aanwezig zagen, ja alsof wij stellig wisten, dat Hij in het brood lichamelijk tegenwoordig was. Zo verwachtte Thomas geen bijzonder gebod, maar deed er zeer goed aan, dat hij zijn aanbidding richtte op de plaats waar hij Christus staan zag, zeggende: „Mijn Heere en mijn God!" Joh. 20 : 28. Zolang nu de gedachte aan een lichamelijke tegenwoordigheid blijft, blijft ook de aanbidding van de Rooms en (bestaan), en dus ook de opoffering, ja de gehele Paapse Mis. Want zelfs de Rooms en vatten de opoffering van Christus niet als een slachting op, maar als de vertoning van Zijn lichamelijke tegenwoordigheid, en als het begeren en verkrijgen van de vergeving der zonden omwille van Hem, Die in de handen van de misdienaar aanwezig is.

TWEEDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan de aard of natuur der zaak die behandeld wordt, of: aan de algemene leer der sacramenten.

1. Wanneer bij de sacramenten de namen zelf der betekende zaken aan de tekenen toegekend worden, dan wordt daarmee niet een lichamelijke tegenwoordigheid van de betekende zaken bedoeld, of een schuilgaan ervan in de tekenen, maar enerzijds een overeenkomst ervan met de tekenen, en anderzijds een verzegeling ervan door de tekenen, en ook een mededeling der betekende zaken mét de tekenen, die samen ontvangen worden bij een wettig gebruik. Maar bij dit sacrament (n.l. van het Avondmaal) heeft Christus aan de tekenen, n.l. aan het brood en de wijn, de namen van de betekende zaken toegekend, n.l. Zijn lichaam en bloed: „Dit is Mijn lichaam", en: „Dit is Mijn bloed." Daarom betekenen die woorden geen lichamelijke tegenwoordigheid van het lichaam in het brood of van het bloed in de wijn, maar een sacramentele samenvoeging en ontvangst van de betekende zaken mét de tekenen.

2. De aard of natuur van alle sacramenten is, dat de zichtbare tekenen lichamelijk uit de hand van de dienaar ontvangen worden, en de onzichtbare gaven, of de betekende zaken, geestelijk door het geloof. Het Avondmaal is een sacrament.. Daarom worden in het Avondmaal de tekenen - brood en wijn - lichamelijk, en de betekende zaken - het lichaam en bloed van Christus - geestelijk, n.l. door het geloof, ontvangen.

3. De sacramentele uitdrukkingen dienen ook sacramenteel te worden opgevat. De woorden van het Avondmaal „Dit is Mijn lichaam" en „Dit is Mijn bloed", zijn sacramentele uitdrukkingen. Want zij spreken van een sacrament, en schrijven de namen der betekende zaken aan de tekenen toe. Daarom moeten ze ook op een sacramentele wijze, d.w.z. door een figuurlijke wijze van spreken - die bij de sacramenten gebruikelijk is! - verstaan worden. Bezwaar: In de woorden des Avondmaals is niet een figuurlijke of sacramentele uitdrukking (aanwezig). Dus mag men niet zo'n uitleg verzinnen. Antwoord: Toch wel. Want Christus Zelf heeft er een sacramentele uitleg aan toegevoegd, toen Hij (in Luk. 22 : 19 en 1 Kor. 11 : 24v.) zeide: „Doet dit", d.w.z. eet dit brood en drinkt deze drinkbeker, „tot Mijn gedachtenis", opdat gij daardoor vermaand en verzekerd moogt worden, dat Mijn lichaam en bloed voor u overgegeven en vergoten is, en u gegeven wordt tot een spijs en drank des eeuwigens levens. Zo lezen we ook (in Luk. 22 : 20): „Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed", d.w.z. een zegel van het Nieuwe Testament of van de belofte der genade, die nu volbracht is door Mijn bloed.

4. Een zaak die in de belofte des Evangelies niet uitgedrukt is, kan door het Avondmaal niet verzegeld worden. Want de sacramenten, waarvan het Avondmaal er een is, zijn zichtbare beloften of zichtbare tekenen van dezelfde weldaden van God, als in het Evangelie aan de gelovigen beloofd worden, d.w.z. zij betekenen en verzegelen, en stellen niets anders voor dan hetgeen tevoren door het Evangelie beloofd werd.

Maar het lichamelijke eten van Christus' lichaam is in het Evangelie niet alleen nergens beloofd, maar ook nadrukkelijk en publiek door Christus verworpen en weerlegd, Joh. 6 : 62v., en zulks om twee redenen: 1. omdat Hij kort daarna Zijn lichaam ten hemel zou opvoeren, zodat Hij het daarom niet lichamenlijk, maar geestelijk te eten gaf; 2. omdat het lichamenlijk eten van Zijn vlees ons niet van nut zou zijn en wij dat daarom niet van Hem behoeven te verwachten. Christus maakt hier ook geen onderscheid tussen een plomp of subtiel, of tussen een zichtbaar of onzichtbaar eten. Want de Kapernaïeten maakten bij het eten geen onderscheid, en daar was alleen kwestie over het mondeling eten zelf, en niet over een plumpe of subtiel wijze van eten. Dus moet men geen lichamenlijk en mondeling eten van Christus' in het Avondmaal verzinnen, dat het Evangelie onbekend is.

5. De idee van de lichamenlijke tegenwoordigheid, en van het eten van Christus in het brood verschilt totaal van het wezen van het sacrament. Daarom moet ze dan ook verworpen worden. Dit wordt bewezen: omdat het noch een teken, noch de betekende zaak is, uit welke twee zaken alle sacramenten bestaan. Niet het teken: enerzijds, omdat er geen zaak zou zijn, die hierdoor betekend zou worden., anderzijds, omdat het niet gezien, getast of met de uiterlijke zintuigen gevat zou kunnen worden, zoals de tekenen gevat moeten worden, opdat ze de onzichtbare dingen zouden kunnen betekenen en verzegelen, die door het geloof ontvangen dienen te zijn. Noch ook de betekende zaak:

1. Omdat zoiets nergens in het Evangelie beloofd is. Want het Evangelie spreekt nergens van een lichamenlijke vermenging van Christus' vlees met onze lichamen, noch kan er zulk een vermenging zijn, tenzij men de uitzinnigheden en beuzelingen van Eutyches en Schwenckfeld wil aanvaarden. En de betekende zaken in de sacramenten kunnen geen andere weldaden zijn, dan die in de beloften des Evangelies genoemd worden.

2. Omdat men zegt, dat dit eten ook kan plaatshebben zonder geloof, en dus zowel aan de Godzaligen als aan de goddelozen gemeen is. En de betekende zaken in de sacramenten worden uitsluitend door het geloof, door de Godzaligen ontvangen.

3. Want als dit eten de betekende zaak was, dan zou er niemand zonder dit (eten n.l.) zalig geworden zijn, of zalig (kunnen) worden. Want het staat vast, dat alle en dezelfde betekende zaken van alle sacramenten - aangezien het de eigen weldaden van de Messias zijn, en ze begrepen zijn in de belofte der genade, waarvan de sacramenten zegelen zijn - gegeven worden aan allen die zalig worden, Ef. 4 : 4v.: „Eén lichaam is het en één Geest, gelijkterwijs gij ook geroepen zijt tot één hoop uwer roeping; één Heere, één geloof, één doop", enz. En aangezien dus dit mondeling eten geen van beide is, n.l. noch teken noch betekende zaak, zo is het nog veel minder allebei. Want er is niets, dat van zichzelf een sacrament zijn kan. Daarom is het lichamelijke eten een ijdele naam, en niet meer van waarde als de afgod in de wereld, te weten: niets.

Bezwaar: Het lichamenlijk eten van Christus is een teken van de geestelijke gemeenschap met Christus, en een bijzondere bevestiging van ons geloof. Daarom is het dus niet geen van beide, of totaal niets.

Antwoord. Dit is niet waar. Want het met de mond eten, niet van het lichaam van Christus, maar van het brood, is een teken van het geestelijke eten; en dat laat zich gemakkelijk bewijzen, omdat:

1. Christus niet gebiedt, dat wij tot Zijn gedachtenis en bevestiging van ons geloof, Zijn lichaam met de mond onzichtbaar zullen eten, maar dat wij hetzelfde zullen doen als Hij gedaan en gezegd had, n.l. dit brood eten en deze drinkbeker met dankzegging drinken.

2. Paulus noemt niet het onzichtbare lichaam, maar het zichtbare en gebroken brood, de gemeenschap, d.w.z. een waarteken van de gemeenschap aan het lichaam van Christus.

3. Dezelfde Paulus gebiedt ons - wanneer hij Christus' woorden „Doet dat tot Mijn gedachtenis" uitlegt - dat wij de dood des Heeren zullen verkondigen, zo dikwijls als wij zullen eten (en dan niet het onzichtbare lichaam in het brood, maar) van dit brood, en zo dikwijls als wij zullen drinken (en dan niet het onzichtbare bloed in de drinkbeker, maar) van deze drinkbeker.

4. De genadetekenen dienen zichtbare woorden te zijn, opdat ze onze zwakheid te hulp komen. Dus mag het geen sacrament heten (volgens Erasmus), dat met geen uiterlijk teken bediend wordt. Want daartoe zijn ze van God ingesteld, opdat ze onze uiterlijke zintuigen krachtig zouden aanwijzen hetgeen in het Woord beloofd wordt; en dat ze aanzienlijke getuigenissen en panden van de gegeven en toegeëigende_ genadebeloften kunnen zijn. Daarom zegt Augustinus: „Een sacrament is een zichtbaar woord" en; „Het is een zichtbare vorm van de onzichtbare genade", en: „Een teken is, een zaak, die iets anders bekendmaakt, bóven de vorm die het aan de uiterlijke zintuigen vertoont", en: „De tekenen of zegelen der Goddelijke zaken zijn onzichtbaar, maar de zaken zelf worden onzichtbaar daarin geëerd." En dezelfde Augustinus noemt het zichtbare brood in het Avondmaal des Heeren nadrukkelijk het sacrament; en het lichaam van Christus (noemt hij) de betekende zaak van het sacrament, wanneer hij schrijft: „De offerande der gemeente bestaat in twee dingen: in de zichtbare gedaante der elementen, en in het onzichtbare vlees en bloed van onze Heere Jezus Christus; Of: in het sacrament, èn in de betekende zaak van het sacrament, d.i.: het lichaam van Christus.”

6. De gemeenschap met Christus, die in het Woord beloofd en door de sacramenten verzegeld wordt, is niet lichamelijk, maar geestelijk, zoals al eerder met woorden, ontleend aan het Artikel van de gemeenschap der heiligen, bewezen werd. Maar de gemeenschap met Christus, welke in het Avondmaal plaatsvindt, is dezelfde als in het Woord beloofd, en door andere sacramenten verzegeld wordt. Want het Avondmaal is een sacrament of teken van de genadebelofte, waarvan alle sacramenten zegelen zijn. Daarom is de gemeenschap met Christus in het Avondmaal niet lichamelijk, maar geestelijk.

7. Het is nodig, dat in alle sacramenten van beide Testamenten deze onzichtbare weldaden van God, d.w.z. dezelfde gemeenschap met Christus en aan al Zijn weldaden, welke wij door Zijn Geest en een waar geloof in Hem verkrijgen, beloofd, gegeven en bevestigd worden. Want alle sacramenten zijn zichtbare tekenen en zegelen van een verbond of belofte der genade, welke aan allen gedaan wordt, die geloven, zowel onder het Oude als onder het Nieuwe Testament. Het Avondmaal is een sacrament. Daarom kan in het Avondmaal niet zulk een gemeenschap met Christus aangenomen worden, die niet aan alle gelovigen gemeenschappelijk is, en die niet in alle sacramenten plaatsheeft, d.w.z. welke een lichamelijk en mondeling eten van Christus' lichaam zijn zou.

Eerste bezwaar: De gemeenschap met Christus dient men niet te beoordelen naar de algemene leer der sacramenten, maar naar de eigen instelling van elk sacrament. En in het Avondmaal wordt gezegd: „Neemt, eet, dat is Mijn lichaam” Daarom heeft er in het Avondmaal een bijzondere gemeenschap plaats, welke het lichamelijk eten van Christus is.

Antwoord: 1. Dat is geen juiste conclusie. Want het „algemeen” en „bijzonder” worden hier tegenover elkaar geplaatst, als tegengestelde zaken, die niet kunnen samengaan, terwijl ze wel goed samen kunnen gaan, wanneer ze onderling geschikt worden. Daarom, de eigen of bijzondere instelling van elk sacrament neemt niet weg, maar stelt en bevestigt de algemene leer der sacramenten inzake de verzegeling van de genadebelofte, of der geestelijke gemeenschap met Christus daardoor. 2. Of hier wordt het onzekere bevestigd door hetgeen even onzeker is als Christus' woorden, die als bewijs aangevoerd worden, over de betekenis waarvan juist het geschil gaat; Of de conclusie wordt breder gemaakt, dan uit de woorden volgen kan; zoals dat gebeurt, wanneer de bijzondere gemeenschap van het Avondmaal uitgelegd wordt van het mondeling eten van Christus' lichaam.

Tweede bezwaar: De afwassing der zonden door Christus' bloed, en het eten van het lichaam, en het drinken van Christus' bloed, is niet één en dezelfde gemeenschap met Christus. De betekende zaak in de Doop is de afwassing der zonden, en de betekende zaak in het Avondmaal is het lichaam en bloed van Christus, en het eten en drinken daarvan. Daarom is er in de Doop en in het Avondmaal niet een zelfde gemeenschap met Christus. En derhalve is het ook niet waar, wat in het 7e Bewijs gezegd is, dat n.l. in alle sacramenten dezelfde gemeenschap met Christus (aanwezig) is.

Antwoord: Het is onwaar, dat de afwassing der zonden door Christus' bloed en het eten van Zijn lichaam en het drinken van Zijn bloed niet een zelfde gemeenschap met Christus is. Want het zijn geen verschillende, maar inderdaad dezelfde weldaden, om n.l. Christus aan te doen, door Christus' bloed en Geest gewassen te worden, én met Zijn lichaam en bloed gevoed te worden én Christus' bloed te drinken. Want het betekent beide, door een waar geloof in Christus, om en in Zijn vergoten bloed, vergeving der zonden te ontvangen, met de Heilige Geest begiftigd én Hem (n.l.

Christus) ingelijfd en gelijkvormig gemaakt te worden; hetgeen de geestelijke gemeenschap met Christus zelf is. Alleen verschilt de manier, om dit in de Doop en in het Avondmaal te betekenen; zoals al eerder bij de 3e Vraag uiteengezet is.

8. Hetgeen in de sacramenten van God alleen aan alle gelovigen beloofd en gegeven wordt, is ongetwijfeld geestelijk, en wordt niet (anders) ontvangen dan door een waar geloof.

In het Avondmaal wordt door Christus uitsluitend aan de gelovigen Zijn lichaam en bloed beloofd en geschonken. Want Hij heeft het alleen voor hen ingesteld, maar niet voor de goddelozen en huichelaars, aan wie noch de belofte noch de tekenen der belofte toekomen. Daarom zijn het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal een geestelijke spijs en drank, en worden ze geestelijk door het geloof genoten.

Wat daartegen ingebracht placht te worden, dat, n.l. Christus in het Avondmaal alleen door de gelovigen genoten wordt, zal later bij de 7^e Vraag weerlegd worden, wanneer wij handelen over het eten der goddelozen.

DERDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan de tekst en de omstandigheden der instelling van het Avondmaal des Heeren.

1. Naar Zijn menselijke natuur zat Christus bij het eerste Avondmaal lichamelijk op Zijn plaats aan de Tafel, en daarnaar is Hij opgevaren ten hemel. Daarom was Hij toen, en is Hij ook nu niet, tevens lichamelijk in het brood.

2. Christus heeft bij het eerste Avondmaal niet Zijn eigen lichaam genomen en met Zijn handen gebroken. Maar Hij heeft met Zijn handen het brood genomen en gebroken. Dus is het brood eigenlijk en metterdaad niet Christus' lichaam zelf.

3. Christus sprak van het zichtbare, gebroken brood: „Dit is Mijn lichaam”, zoals ook van de zichtbare, uitgedeelde drinkbeker: „Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed.” Dus houdt men zich niet aan de letterlijke betekenis, wanneer de Rooms en zeggen: „Onder de gedaante van brood en wijn gaat Mijn lichaam schuil”; of wanneer de Ubiquitisten zeggen: „Mijn onzichtbare lichaam, onder dit brood of onder de gedaante des broods verborgen, is Mijn lichaam.” Want zij beide wijken niet alleen openlijk af van de letterlijke betekenis, maar zij veranderen ook Christus' woorden schandelijk door de eerste uitleg, alsof er geschreven stond: „Mijn lichaam is onder dit brood”, en met de andere uitleg verzinnen zij, alsof onze Zaligmaker spotachtig over dezelfde zaak hetzelfde gezegd zou hebben, n.l. alsof Hij gezegd had: „Mijn lichaam is Mijn lichaam.”

4. Christus' lichaam, dat wij in het Avondmaal eten, is voor ons overgegeven en aan het kruis gebroken. Maar het brood is niet voor ons overgegeven en aan het kruis gebroken. Dus is het brood in eigenlijke of werkelijke zin niet het lichaam van Christus.

5. Op dezelfde manier als de drinkbeker het Nieuwe Testament is, is ook het brood het lichaam van Christus. Maar de drinkbeker is het Nieuwe Testament door een figuurlijke manier van spreken, die bij de sacramenten gangbaar is; zoals al eerder bij de verklaring van de Instellingswoorden des Avondmaals bewezen is, en door deze uiteenzetting ook bewezen wordt, dat het Nieuwe Testament niet in de letterlijke zin (des woords n.l.) met de mond gedronken, maar met het hart geloofd wordt. Maar de drinkbeker wordt wel met de mond gedronken, en kan daarom ook niet letterlijk het Nieuwe Testament zijn. Daarom is ook dat brood „het lichaam” vanwege dezelfde figuurlijke en sacramentele wijze van spreken.

6. Als het brood in eigenlijke zin het lichaam, en de drinkbeker het bloed van Christus is, dan is het nodig, dat ook bij het eerste Avondmaal het bloed gescheiden

werd van Christus' lichaam, en dat ze ook nu, beide gescheiden, aan ons gegeven worden, zoals ook de tekenen gescheiden zijn. Maar bij het eerste Avondmaal was het bloed niet van het lichaam gescheiden, en ook thans wordt ons Christus' lichaam niet zonder bloed in het brood gegeven. Want zoals Christus toen nog niet gestorven was, zo sterft Hij nu niet meer. Daarom is het brood het lichaam van Christus, en is de drinkbeker Zijn bloed, maar niet letterlijk, maar door een figuurlijke en sacramentele spreekwijze.

7. Hetgeen Christus Zelf gegeten en gedronken heeft, dat was eigenlijk niet Zijn lichaam en bloed. Anders zou Hij Zichzelf gegeten en gedronken hebben. Maar Hij at van het brood en dronk van de drinkbeker, en werd dezelfde tekenen als Zijn discipelen deelachtig; zoals Chrysostomus daarvan spreekt: „Hij heeft daar ook uit gedronken, opdat zij deze woorden horende, niet zouden zeggen: *Wat! drinken wij dan bloed, en eten wij vlees!* en opdat zij daarover niet verstoord zouden worden. Want toen Hij daarover al eens eerder sprak, waren er velen, die alleen al om de woorden geërgerd waren. Opdat dit dus ook toen niet gebeuren zou, heeft Hij dit Zelf eerst gedaan, opdat Hij hen zo met een gerust gemoed zou leiden tot de gemeenschap aan de verborgenheden.” Dus is dat brood en die drinkbeker niet letterlijk, maar sacramenteel het lichaam en bloed van Christus geweest.

8. Men houdt geen gedachtenis aan iemand die naar het lichaam aanwezig is, maar aan wie afwezig is. En Christus stelde dit sacrament in tot Zijn gedachtenis. Dus was Hij niet lichamelijk in het brood, of in het sacrament tegenwoordig.

9. Of Christus is niet met Zijn lichaam in het brood, of in de gedaante des broods tegenwoordig, óf het Avondmaal des Heeren moet niet langer gevierd, en het brood daarbij gebroken worden. Want de Apostel gebiedt ons, dat wij van deze drinkbeker zullen drinken en de dood des Heeren verkondigen, totdat Hij komt. Maar het houden van het Avondmaal mag ongetwijfeld niet nagelaten, maar moet onderhouden worden tot het einde der wereld. Dus is Christus nog niet gekomen of tegenwoordig in het brood, noch in de gedaante van het brood.

10. Tenslotte: Op dezelfde wijze als bij het eerste Avondmaal het brood het lichaam van Christus was, en de discipelen het lichaam van Christus gegeten en Zijn bloed gedronken hebben, op precies dezelfde manier nu is ook het brood het lichaam van Christus, en zo eten ook wij het nu, en drinken Zijn bloed. Want ons Avondmaal is geen ander dan het Avondmaal der discipelen geweest is. Want van dat Avondmaal ontvangt het onze zijn oorsprong en autoriteit.

Maar bij het eerste Avondmaal is het brood niet wezenlijk Christus' lichaam geweest, en ook hebben de discipelen niet met de mond in het brood het lichaam van Christus gegeten, of met de mond in de wijn, of in de gedaante des wijns, Zijn bloed gedronken. Want daar Christus lichamelijk en zichtbaar onder Zijn discipelen neerzat, heeft Hij bij de ganse handeling of uitvoering geen enkele verandering van Zijn lichaam ondergaan. Daarom is ook nu het brood niet Christus' lichaam, en eten wij niet mondeling het lichaam van Christus in het brood of in de gedaante van het brood, en drinken wij niet met de mond Zijn bloed in de wijn of in de gedaante van de wijn.

VIERDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan de gelijkkluidende teksten der Schrift, die een gelijke of zelfde leer inhouden als woorden, die buiten geschil zijn.

1. Gelijkluidende uitdrukkingen hebben een zelfde betekenis en dienen op één manier

uitgelegd te worden.

Al deze uitdrukkingen worden voor gelijke, d.w.z. voor sacramentele spreekwijzen gehouden, waarbij de namen of eigen werkingen van de betekende zaken aan de enen toegeschreven worden. De besnijdenis (Gen. 17 : 10). Het lam is het Pascha, een Paasoffer den HEERE (Ex. 12 : 11 en 27). De Sabbat is het verbond Gods (Ex. 31 : 16). De Levitische offers zijn de verzoening der zonden (Lev. 11 ;; het bloed der slachtoffers is het bloed des verbonds (Ex. 24 : 8). Het deksel van de ark is een verzoening (Ex. 26 : 34). Christus was de Steenrots (1 Kor. 10 : 4). Het brood is het lichaam van Christus (Matth. 26 : 26). De drinkbeker is het Nieuwe Testament (Luk. 22 : 20). De Doop wast de zonden af (Hand. 22 : 16), en is het bad der wedergeboorte (Tit. 3 :, dat ons behoudt (2 Petrus 3 : 21), enz.

Daarom dient men deze teksten alle op enerlei en gelijke wijze uit te leggen. Want dat doet God Zelf ook met sommige ervan. De besnijdenis is het teken des verbonds (Gen. 17 : 11). Het lam is een gedenkteken aan de uittocht (Ex. 12 : 13). De Sabbat is een teken van het verbond (Ex. 31 : 17). Dus mogen wij dan ook de andere met recht, en zonder gevaar, zo uitleggen: De offers betekenen de verzoening der zonden, door de Messias; het bloed der slachtoffers is een sacrament, dat het verbond bevestigt, of: het is een teken van het bloed van Christus, waardoor het verbond bevestigd is. Het verzoendeksel (aan de ark, n.l.) beduidde Christus, Die de Verzoening is, Rom. 3 : 25. De Rotssteen beduidde Christus. Het brood is een sacrament van Christus' lichaam, en de drinkbeker is een sacrament, dat het Nieuwe Verbond verzegelt. De Doop is een sacrament van de afwassing der zonden, van het geestelijke waterbad der wedergeboorte en van ons behoud.

2. In de woorden van Lukas en Paulus „Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed" ligt dezelfde betekenis - zoals onze bestrijders zelf moeten toegeven - als er ligt in de woorden van Mattheus en Markus „Dit is Mijn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden." Daaruit besluiten wij als volgt: Het Nieuwe Testament of Verbond in het bloed van Christus, is niet een lichamelijk drinken van Christus' bloed, maar een verzoening met God, door en om het bloed van Christus, dat tot vergeving der zonden vergoten is. Want het Nieuwe verbond is enerlei, eeuwig en algemeen, dat alle uitverkorenen van alle tijden, moesten deelachtig zijn of moeten deelachtig worden, zowel buiten als bij het Avondmaal des Heeren. Dit volgt hieruit, dat er niet meer dan één manier is om weer met God verzoend te worden, n.l. door en om Christus; zoals er staat in Hand. 4 : 12: „En de zaligheid is in geen Ander; want er is ook onder den hemel geen andere Naam, Die onder de mensen gegeven is, door Welken wij moeten zalig worden"; en zulks kan van een lichamelijk bloed-dinken niet gezegd worden. En het Avondmaal des Heeren of de drinkbeker des Avondmaals is niet letterlijk het Nieuwe Testament of Verbond in het bloed van Christus. Daarom is het Avondmaal, of de drinkbeker des Avondmaals, geen lichamelijk drinken van Christus' bloed, maar een verzoening met God, door en om het vergoten bloed van Christus. Maar het Avondmaal, of de drinkbeker des Avondmaals, kan, eigenlijk en naar de letter te verstaan de verzoening met God niet zijn. Want de verzoening met God is geen uitwendige ceremonie, maar een vergeving der zonden en een genadige schenking van de gerechtigheid en het eeuwige leven, door het geloof in het bloed van Christus, dat voor ons vergoten is. Daarom wordt het Avondmaal op een sacramentele wijze de verzoening genoemd, omdat het een pand en sacrament is van deze verzoening. En daarom wordt ook de drinkbeker op een sacramentele wijze het Nieuwe Testament in Christus' bloed genoemd, omdat het een zegel en pand is van het Nieuwe Testament, dat in Christus'

bloed gemaakt en bevestigd is.

Uit deze gelijke betekenis der woorden van Mattheüs en Markus, én van Lukas en Paulus inzake de drinkbeker besluiten wij nu ook betreffende het brood, dat dit op sacramentele wijze het lichaam van Christus is; en dat de woorden des Avondmaals „Dit is Mijn lichaam" niet een lichamelijk eten van Christus' lichaam beloven, maar een geestelijke gemeenschap of verzoening met God is, om het lichaam van Christus, dat voor ons overgegeven wordt; namelijk als volgt:

Zoals de drinkbeker, in de woorden van Lukas en Paulus, genoemd wordt het Nieuwe Verbond in Christus' bloed, zo wordt dezelfde drinkbeker in de woorden van Mattheüs en Markus het bloed van Christus, en het brood het lichaam van Christus genoemd. Maar de drinkbeker is het Nieuwe Testament in Christus' bloed op sacramentele wijze, omdat ze de verzoening, die door Christus' bloed geschiedt en bevestigd is, betekent en verzegelt.

Daarom is die drinkbeker ook het bloed van Christus, en het brood is Zijn lichaam op sacramentele wijze omdat de drinkbeker een sacrament is van het bloed, en het brood evenzo van het lichaam van Christus, en omdat het uiterlijk ontvangen van deze tekenen de gelovigen betuigt en verzekert: de geestelijke gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus.

3. Het is ongetwijfeld waar en buiten alle geschil, dat Christus' woorden „Dit is Mijn lichaam" en „Dit is Mijn bloed", en Paulus' woorden in 1 Kor. 10 : 16: „De drinkbeker der dankzegging, die wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?" woorden zijn van één en dezelfde zin en betekenis. Maar het staat vast, ja het laat zich licht uit Paulus' woorden zelf bewijzen, dat hij met het woord „gemeenschap" in geen geval een lichamelijk, maar een geestelijk eten en drinken van Christus' lichaam en bloed bedoelde.

Want:

1. zo beschrijft Paulus zelf de gemeenschap met Christus waarover hij spreekt, dat zij n.l. is „dat wij velen één brood en één lichaam zijn." Maar wij velen zijn op geen andere manier één brood en één lichaam, dan door het geloof, waardoor Christus in onze harten woont, door ons met Zich te verenigen en ons levend te maken, opdat wij onderling één lichaam met Hem zijn zouden.

2. Hij zegt dat deze gemeenschap niet samen kan gaan met de gemeenschap der duivelen (in 1 Kor. 10 : 21): „Gij kunt niet deelachtig zijn aan de tafel des Heeren en aan de tafel der duivelen." En hierbij noemt hij niet - zoals sommigen verzinnen - als reden, dat het zeer onbetamelijk zou zijn; maar dat zoiets onmogelijk is, zoals Christus (in Matth. 6 : 24): „Gij kunt niet God dienen en den Mammon", en zoals de Apostel (in 2 Kor. 6 : 15) zegt: „En wat samenstemming heeft Christus met Belial of wat deel heeft de gelovige met den ongelovige?."

3. Deze gemeenschap der heiligen met Christus en onder elkaar wordt door Johannes geestelijk uitgelegd in 1 Joh. 1 : 3, 6v.: „En deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en met Zijnen Zoon Jezus Christus. Indien wij zeggen, dat wij gemeenschap met Hem hebben en wij in de duisternis wandelen, zo liegen wij en doen de waarheid niet. Maar indien wij in het licht wandelen, gelijk Hij in het licht is, zo hebben wij gemeenschap met elkander; en het bloed van Jezus Christus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde." Er bestaat trouwens geen andere gemeenschap der heiligen met Christus en onder elkander dan een geestelijke, zoals wij die in de Geloofsartikelen belijden.

4. De rechtzinnige kerkvaders hebben Paulus' woorden steeds als een geestelijke

gemeenschap opgevat, zoals dat duidelijk is bij Chrysostomus, die over deze tekst van Paulus aldus spreekt: „Waarom heeft hij niet gezegd „mede-deelhebben“, opdat hij (nog) wat heerlijkers zou te kennen geven, n.l. de allergrootste vereniging?” En dadelijk daarop: „Wat noem ik gemeenschap? Wij zijn dit lichaam zelf. Wat is het brood? Het lichaam van Christus. En wat worden ze die Christus' lichaam ontvangen? Niet velen, maar één lichaam. Want gelijk het brood uit vele korrels samengevoegd wordt, zo worden ook wij onderling met Christus verbonden.”

Nu dan, het brood en de drinkbeker, of de ontvangst van deze tekenen, is óf deze geestelijke gemeenschap met Christus zelf, óf een zichtbaar getuigenis of sacrament van deze gemeenschap. Het kan deze geestelijke gemeenschap zelf niet zijn. Want dat is geen uiterlijke ceremonie. Dus is het een uiterlijk sacrament van deze gemeenschap, of deze gemeenschap ligt er op sacramentele wijze in opgesloten. Daarom besluiten wij als volgt:

Zoals het brood, in Paulus' woorden, een gemeenschap is aan het lichaam van Christus, zo is dat brood, in de woorden des Avondmaals, het lichaam van Christus zelf. Want het is duidelijk genoeg, dat de woorden van Christus en die van Paulus hetzelfde betekenen. Maar het brood is een gemeenschap aan Christus' lichaam, op sacramentele wijze; d.w.z. het is een zichtbaar sacrament van de onzichtbare gemeenschap met Christus. Want eigenlijk en naar de letter verstaan, kan het brood geen geestelijke, ja ook geen lichamelijke gemeenschap zijn, als er zo één ware. Daarom is dat brood alzo ook het lichaam van Christus zelf.

Eerste bezwaar: Het brood is ook voor de goddelozen een gemeenschap aan het lichaam van Christus. Dus is deze gemeenschap niet slechts geestelijk. Dat de goddelozen, door het eten van het brood, ook gemeenschap hebben aan het lichaam van Christus, willen zij als volgt bewijzen: Allen die aan één brood deel krijgen, zijn één brood en één lichaam, d.w.z. zij hebben gemeenschap aan het lichaam van Christus. De goddelozen en huichelaars worden menigmaal) het éne brood met de Gemeente deelachtig. Daarom hebben zij ook gemeenschap aan het lichaam van Christus.

Antwoord. Alleen zij hebben gemeenschap aan het lichaam van Christus, die het brood deelachtig worden bij een recht gebruik, dat niet zonder geloof en bekering des harten tot God plaatsheeft. En dat geldt niet voor de ongelovigen en huichelaars, die zonder geloof aan het brood deel krijgen. Want Paulus zegt „Het brood, dat” - niet de ongelovigen en huichelaars, maar - „wij”, d.w.z. wij die waarachtig geloven en bekeerd zijn, onder wie Paulus zichzelf rekent, „breken, is een gemeenschap aan het lichaam van Christus"! En: „De drinkbeker der dankzegging, welken wij dankzeggende zegenen”, -dus niet de goddelozen, maar wij, gelovigen, „is een gemeenschap aan het bloed van Christus.” Want de goddelozen en huichelaars zegenen niet, maar ontheiligen deze drinkbeker; en wanneer zij die ontvangen, danken ze niet voor de weldaden van Christus, aangezien zij die niet ontvangen met een waarachtig geloof, maar zij verachten ze en vertreden ze met voeten. Maar het is een zekere regel, dat de uiterlijke ceremoniën voor hen die niet bekeerd zijn, geen sacramenten zijn; zoals er geschreven staat: „Indien gij een overtreder der wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden”, Rom. 2 : 25. Hieruit is duidelijk, dat niet allen, die zonder onderscheid van dit brood eten, maar alleen hun, die zegenen en dankzeggen, n.l. de gelovigen, dit brood tot een gemeenschap van het lichaam van Christus is.

Tweede bezwaar. De gemeenschap aan de Heilige Geest betekent, dat Hij wezenlijk in ons woont. En het heet de gemeenschap aan een aalmoes, wanneer de

gave der aalmoes met de lichamelijke hand ontvangen wordt. Daarom is ook de gemeenschap aan het lichaam van Christus van dien aard, dat het met de mond gegeten wordt en wezenlijk in ons lichaam blijft.

Antwoord. Dit volgt niet, omdat ongelijke dingen hier als gelijke genomen worden, of omdat er een grote ongelijkheid bestaat in deze voorbeelden. Want:

1. het lichaam van Christus heeft geen oneindig wezen, waardoor het wezenlijk in alle uitverkorenen zou kunnen wonen, zoals de Heilige Geest door Zijn oneindigheid in allen woont.
2. De gemeenschap aan de Heilige Geest is niet lichamenlijk, maar geheel en al geestelijk. Daarom kan daaruit niet geconcludeerd worden tot de lichamenlijke gemeenschap van Christus.
3. Een aalmoes wordt met de uiterlijke hand aangenomen, omdat het een uitwendige en stoffelijke gave is. Maar het lichaam van Christus is een spijs der ziel en een geestelijke gave, welke moet aangenomen worden, niet met de uiterlijke mond of hand, maar met de innerlijke hand, d.w.z. met het geloof. Derhalve kunnen de goddelozen en huichelaars, omdat zij in geestelijk opzicht zonder hand en mond zijn, d.w.z. dat zij noch hand noch mond des geloofs hebben, ook geen gemeenschap hebben aan deze geestelijke aalmoes.

Derde bezwaar. De Apostel spreekt niet alleen van de gemeenschap aan het lichaam, d.w.z. van het recht, van de gaven of weldaden van het lichaam, maar van de gemeenschap aan het wezen van het lichaam van Christus zelf. Daarom spreekt hij over het mondeling eten, enz.

Antwoord.

1. De gemeenschap aan het lichaam, of de gemeenschap met het lichaam betekent hetzelfde, n.l. met het lichaam van Christus verenigd en samengevoegd worden; zoals het één en hetzelfde betekent, wanneer we zeggen, dat de wijnranken gemeenschap hebben aan de wijnstok, én met de wijnstok. Want in dezelfde betekenis heeft Paulus geschreven (in 1 Kor. 1 : 9): „door Welken gij geroepen zijt tot de gemeenschap van Zijnen Zoon Jezus Christus onzen Heere"; en Johannes (in 1 Joh. 1 :2 „en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en met Zijnen Zoon Jezus Christus.”
2. Het is lasterlijk gelogen, dat wij het wezen scheiden van het recht en van de gaven of weldaden, aangezien wij zelf tegen hen willen verdedigen, dat niemand gemeenschap hebben kan aan de weldaden van Christus, of hij moet ook gemeenschap hebben aan het wezen van Zijn lichaam; zoals een rank het sap uit de wijnstok niet trekken kan, waardoor de rank groeit, of ze moet aan de substantie van de wijnstok vastzitten, Jobs, 15 : 4 en 6. 3. Als zij zeggen: Het is een gemeenschap aan de substantie of wezen van het lichaam, daarom is het een lichamenlijke gemeenschap of een mondeling eten van het lichaam van Christus, dan maken ze geen betere conclusie dan als volgt: Dit is een levend dier, daarom is het een mens; of: Dit is wijn, daarom is het Rijnwijn. Want als het algemene gesteld of toegelaten wordt, dan kan men terstond niet het bijzondere stellen. Wij geven toe, dat het een gemeenschap aan de substantie van Christus' lichaam is Maar aangezien deze gemeenschap niet alleen lichamenlijk, maar ook geestelijk zijn kan, zo besluiten zij ten onrechte, dat ze daarom lichamenlijk is.

Vierde bezwaar. Aan één brood deel krijgen betekent aan één Christus deel krijgen. Want onder het brood wordt hier niet het zichtbare brood, maar Christus Zelf verstaan, aangezien het onmogelijk is, dat alle christenen op alle plaatsen aan één zichtbaar brood deel kunnen krijgen. Maar de Apostel zegt, dat allen, zowel

huichelaars als gelovigen één brood deelachtig worden. Daarom worden allen, zowel huichelaars en goddelozen als gelovigen één Christus deelachtig, d.w.z. zij hebben gemeenschap aan het lichaam van Christus.

Antwoord. Dat „één brood deelachtig worden" betekenen zou „aan één Christus deel krijgen" moet of op sacramentele wijze verstaan worden, en dan kan men daaruit dus niet tot een lichamelijke gemeenschap besluiten; óf het is kennelijk niet waar. Want het is niet dan al te bekend, dat Paulus hier van het zichtbare brood spreekt, en dat hij het deel hebben daaraan als een getuigenis voor deze vereniging aanvoert, dat wij één brood en één lichaam in Christus worden. En toch is het niet nodig, dat er één klomp brood in alle bijeenkomsten der christenen, overal ter wereld, uitgedeeld wordt. Want hier wordt één brood niet verstaan als een getal, maar brood, dat van één wezen is, d.w.z. dat het brood is en dat het enerlei gebruik heeft; zoals het Avondmaal der gelovigen één is, hoewel het op verschillende plaatsen gevierd wordt. En bovendien is het ook niet waar, alsof de Apostel zou zeggen, dat zowel alle huichelaars als gelovigen aan het éne brood deel krijgen, zoals al eerder bewezen is, als Paulus zichzelf niet rekent onder de huichelaars en goddelozen, die aan het brood deel krijgen.

Het vierde bewijs. Uit Christus' woorden, Joh. 6 : 62v.: „Wat zou het dan zijn, zo gij den Zoon des mensen zaagt opvaren daar Hij te voren was? De Geest is het Die levend maakt; het vlees is niet nut. De woorden die Ik tot u spreek, zijn geest en zijn leven." Met deze woorden verwerpt Christus nadrukkelijk het lichamelijke of mondelinge eten van Zijn vlees, en weerlegt dat met twee redenen, zoals tevoren bewezen is. Ja, Hij bevestigt het geestelijke eten ervan. Daarom moet men niet een lichamenlijk eten in het Avondmaal verzinnen, want dat is in het Evangelie met nadruk verworpen.

Bezwaar. Het zesde hoofdstuk van het Johannes' Evangelie behoort niet tot het Avondmaal, daar het lang daarna is ingesteld. Daarom kan er geen bewijs aan ontleend worden, om het mondelinge eten van Christus' lichaam te weerleggen, hetgeen beloofd is in de woorden des Avondmaals: „Neemt, eet, dat is Mijn lichaam." Antwoord. Wij geven wel toe, dat dit zesde hoofdstuk niet behoort tot de ceremonie des Avondmaals, hoewel vele Rooms en hier zeer om strijden, opdat zij des te gemakkelijker zouden verdedigen, dat het brood veranderd wordt in het vlees van Christus, omdat de Heere zegt: „En het brood dat Ik geven zal, is Mijn vlees, hetwelk Ik geven zal voor het leven der wereld" (vers 51). Maar zij zien over het hoofd, dat eraan voorafgaat: „Ik ben dat levende Brood Dat uit den hemel nedergedaald is", hetgeen aan het brood des Avondmaals niet kan worden toegeschreven. Daarom bekennen wij, dat Christus hier niet spreekt over het sacrament des Avondmaals. Want Hij maakt hier geen melding van de drinkbeker, noch van de dankzegging, noch van het breken, noch van het uitdelen des broods, noch van het Testament, noch van de gedachtenis of verkondiging van Zijn dood. En toch is de leer van dit hoofdstuk niet vreemd aan de leer des Avondmaals, maar behoort er wel degelijk toe. Want het verklaart de belofte des Evangelies inzake het geestelijke eten en drinken van Zijn lichaam en bloed, waaraan de Heere later - teneinde ons geloof te bevestigen - de uitwendige tekenen van brood en wijn heeft toegevoegd. En hoewel dit hoofdstuk niet tot de uiterlijke ceremonie des Avondmaals behoort, toch volgt daar nog niet uit, dat het in het geheel geen betrekking heeft op het Avondmaal.

Aanhoudend bezwaar: In dit hoofdstuk wordt het Kapernaïtische, en niet het mondelinge eten van Christus verdoemd of verworpen.

Antwoord. Hier slaan ze zichzelf met hun eigen woorden. Ja, juist daarom dat het Kapernaïtische eten veroordeeld wordt, wordt ook het mondelinge eten verworpen. Want in de Kapernaïeten wordt niet alleen het plumpe eten berispt, waardoor Christus'

vlees verscheurd en tussen de tanden gekauwd wordt, zoals de tegensprekers verzinnen, maar gans en al alle mondelinge eten, zonder onderscheiding van een subtiële of plumpe manier Want de Kapernaïeten zeggen niet: „Hoe kan Deze ons Zijn vlees geven, om het met de tanden te vermalen en te verscheuren", maar alleen om „te eten" (Joh. 6 : 52). En daar Christus hun ergernis wegnemen wil, stelt Hij hun niet een subtiële manier van eten voor, die toch mondelijk zijn zou, maar Zijn hemelvaart, die kort daarna plaatshebben zou, en waardoor Zijn lichaam zeer ver van hun monden verwijderd zou worden. En Hij leert ze een geestelijk eten, dat door de Geest geschieden moet. Tenslotte, zelfs de tegensprekers nemen, wanneer zij ontkennen dat het zesde hoofdstuk van Johannes onder het Avondmaal valt, of alle mondelinge eten weg, of ze moeten zeggen, dat ook buiten het Avondmaal het vlees van Christus mondelijk gegeten wordt, aangezien het duidelijk is, dat dit eten, waarvan Christus op deze plaats leert, zowel buiten als aan het Avondmaal plaatsheeft, en dat zonder het mondelinge eten van Christus' vlees niemand zou kunnen zalig worden. Want van dit eten, dat niet Kapernaïtisch is, wordt (in Joh. 6 : 53) gezegd: „Tenzij dat gij het vlees des Zoons des mensen eet en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelfen.”

Het vijfde bewijs. Uit Joh. 6 : 47, 51, 54 en 56. Het vlees van Christus eten en Zijn bloed drinken betekent: in Christus geloven, in Christus blijven en Hij in ons. En dat blijkt daaruit, dat Hij het eeuwige leven belooft zowel aan hen die Zijn vlees eten, als aan hen die in Hem geloven. En in het Avondmaal wordt dit eten bevestigd. Want in het ganse Evangelie kan geen andere belofte van het eeuwige leven aangewezen worden dan deze, om welke te verzegelen het Avondmaal ingesteld is. Daarom betekent het aan het Avondmaal eten van Christus' lichaam en drinken van Zijn bloed: in Christus geloven, en dat Hij in ons en wij in Hem blijven.

Het zesde bewijs. Uit 1 Kor. 12 : 13: „Want ook wij allen zijn door énen Geest tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij dienstknechten, hetzij vrijen; en wij zijn allen tot enen Geest gedrenkt.” Daaraan worden twee bewijzen ontleend.

1. Zoals het drinken van Christus is, zo is ook het eten van Christus in het Avondmaal. Nu, het drinken is geestelijk, en daarom is ook het eten geestelijk.
2. Het eten van Zijn lichaam, zoals ook het drinken van Zijn bloed, is aan alle gelovigen van alle tijden en standen gemeen, ook aan de vaders uit het Oude Verbond. Want wij allen „zijn tot énen Geest gedrenkt", en zoals de Apostel elders (in 1 Kor. 10 : 3v.) verklaart: „Zij hebben allen dezelfde geestelijke spijze gegeten; en allen denzelfden geestelijken drank gedronken.” Maar het mondelinge eten kan aan alle gelovigen niet gemeen zijn. Want de voorvaders hebben, vóór Christus' komst, Zijn vlees niet mondelijk kunnen eten; en ook heden ten dage kunnen vele gelovigen, zowel kleine kinderen als volwassenen, niet mondelijk eten, omdat zij de macht niet hebben om het Avondmaal te gebruiken. Daarom is het mondeling of lichamelijke eten van Christus' lichaam niet het ware eten, dat het Evangelie leert en het Avondmaal des Heeren verzegelt.

VIJFDE GROEP. Bewijzen, ontleend aan uitspraken van kerkvaders of oude kerkleraars.

Tot zover is met vier groepen bewijzen, ontleend aan de Heilige Schrift en aan de grondslag van ons geloof, bewezen dat, het eten van Christus' lichaam in het Avondmaal niet mondeling of lichamelijk, maar geestelijk is. Hierbij kunnen nu nog gevoegd worden de uitspraken en overeenstemming van de kerkvaders of kerkleraars, die het dichtst bij de tijden der Apostelen geleefd hebben, eer de bijgelovigheden en

vervalsingen der religie met het Roomse rijk toenamen; zoals bij voorbeeld Ireneüs, Tertullianus, Justinus Martyr, Cyprianus, het concilie van Nicea, Athanasius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Basilius, Chrysostomus, Clemens Alexandrinus, Cyrillus, Theodoretus, Dionysius, Gregorius van Nazianze, Hesychius, Macarius, Leo, Gelasius, Beda, Bertram, Procopius Gazes, enz., welke mannen - zoals duidelijk en buiten enige twijfel is voor allen die hun geschriften lezen - dezelfde leer inzake het Avondmaal in het openbaar leerden, n.l. dat het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal des Heeren niet anders dan geestelijk gegeten en gedronken wordt, en dat het gebruik van brood en wijn in het Avondmaal een teken en getuigenis is van dit geestelijke voedsel. Het zal volstaan om uit vele uitspraken de volgende, meest duidelijke te citeren.

Ireneüs, lib. 4, cap. 34. Het aardse brood, ontvangen hebbende de beproeving van het Woord Gods, is niet meer een gewoon brood, maar wordt Eucharistia, d.w.z. het Avondmaal, dat uit twee dingen bestaat, n.l. een aards en een hemels.

Tertullianus, lib. 4, contra Marc. Hij heeft het brood, dat Hij genomen en aan Zijn discipelen uitgedeeld heeft, tot Zijn lichaam gemaakt, zeggende: Dat is Mijn lichaam, d.w.z. een beeld van Mijn lichaam.

Clemens Alexandrinus, Paedag., lib. 2, cap. 2. Dat is Christus' bloed drinken, n.l. deel hebben aan de onverderfelijke des Heeren.

Cyprianus, lib. 2, Epist. 3 ad Caecil. Het bloed van Hem door Wie wij verlost en gerechtvaardigd zijn, kan niet schijnen in de beker te zijn, als er geen wijn meer in de beker is, door welke het lichaam van Christus afgebeeld wordt, Die door de sacramenten en getuigenissen der ganse Heilige Schrift gepredikt wordt.

Dezelfde, Sermon. de Coena. Zo dikwijls wij deze dingen doen, scherpen wij onze tanden niet om te bijten, maar wij breken en delen het heilige brood uit door een oprecht geloof, wanneer wij onderscheiden en vaneenscheiden hetgeen Goddelijk en menselijk is. En wanneer wij samenvoegen hetgeen verscheiden is, dan belijden wij één God en mens. Maar wij zelf, die ook door het sacrament tot Zijn lichaam geworden zijn, worden door de betekende zaak van het sacrament met ons Hoofd samen gehecht en verenigd.

De Canon van het concilie van Nicea spreekt over de Goddelijke Tafel en over de verborgenheid van het dierbare lichaam en bloed des Heeren, dat daarop is, als volgt: laat ons ook wederom aan de Goddelijke Tafel hier niet kinderlijk blijven hangen aan het voorgestelde brood en wijn, maar ons gemoed omhoog heffen door het geloof, en bemerken dat ons op deze heilige Tafel voorgesteld wordt het Lam van God, Dat de zonden der wereld wegneemt, Dat zonder slachting door de priesters geofferd wordt, en laten wij, door Zijn dierbaar lichaam en bloed waarachtig te ontvangen, geloven dat dit waartekenen zijn van onze verrijzenis. Want daarom ontvangen wij niet veel, maar weinig, opdat wij zouden weten, dat het niet tot verzadiging, maar tot heiligmaking ontvangen wordt.

Basilius, in Liturg. Wij hebben voorgesteld de tegenbeelden van Uw heilig lichaam en bloed.

Hilarius, de Trinit., lib. 8. Wanneer deze ontvangen en ingenomen zijn, maken zij, dat wij in Christus zijn en Christus in ons is.

Gregorius van Nazianze, Orat. de Pasch. De tegenbeelden van het dierbaar lichaam en bloed van Christus.

Ambrosius op 1 Kor. 11. Omdat wij door de dood des Heeren verlost zijn, gedachtig aan deze zaak, betekend in het eten en drinken van het lichaam en bloed van Christus, welke voor ons geofferd zijn.

Dezelfde, „de Sacram.“, lib. 4, cap. 7. Deze opoffering is een figuur van het lichaam

en bloed van onze Heere Jezus Christus.

Augustinus, contra Adim., cap. 11. De Heere heeft niet gearzeld te zeggen: „Dit is Mijn lichaam", toen Hij een teken van Zijn lichaam gaf. Dezelfde, op Ps. 3. De Heere heeft Judas toegelaten tot de maaltijd, waaraan Hij de figuur van Zijn lichaam en bloed aan Zijn discipelen heeft bevolen en gegeven.

Dezelfde, Epist. 23 ad Bonif. Indien de sacramenten geen gelijkenis hadden van de dingen waarvan ze sacrament zijn, dan zouden ze totaal geen sacramenten zijn. En door deze gelijkenis (of: overeenkomst) ontvangen ze gemeenlijk ook de namen der zaken zelve. Daarom zoals het sacrament van Christus' lichaam enigerwijze het lichaam van Christus is, en zoals het sacrament van Christus' bloed enigermate het bloed van Christus is, zo is het sacrament des geloofs het geloof.

Dezelfde, in sentent. Prosp. de consec. dist. 2. Daarom zoals het hemelse brood, dat het vlees van Christus is, op zijn wijze genoemd wordt het lichaam van Christus, zoals het inderdaad een sacrament van Christus' lichaam is, namelijk van hetzelfde lichaam, dat zichtbaar, tastbaar en sterfelijk op het kruis gelegd is, en deze slachting des vleses, die door de handen van de priester geschiedt, het lijden, sterven en kruisigen van Christus is, niet door de waarheid der zaak, maar door de betekende verborgenheid, zo is het sacrament des geloofs, waardoor de Doop verstaan wordt, het geloof.

Dergelijke uitspraken worden er in de boeken van Augustinus doorlopend gevonden, vooral in lib. 3 de Trin., cap. 4; contra Faust. lib. 20, cap. 21; de fide ad Petil., c. 19; Seri. ad infant.; de doct. Christ., lib. 2, cap. 9 en lib. 3, c. 16. In_ Johann, Tract. 25 en 26; De verbis Domini, in Luc., serm. 33; De verbis Apostoli, serm. 2.

Chrysostomus, in Matth. 26, Hom. 83. Dit is Mijn bloed, dat vergoten wordt tot vergeving der zonden, hetwelk Hij zeide, opdat Hij tonen zou, dat Zijn lijden en kruis een verborgenheid is, en opdat Hij de discipelen zou troosten.

Lees bij hem ook op Ps. 22 in opere imperf., hom. 11 en op 1 Kor. 10, hom. 24 en ad Hebr., hom. 17.

Theodoretus, Dial. 1. Voorwaar, onze Zaligmaker heeft de namen verwisseld en heeft aan het lichaam de naam gegeven die aan het teken toekwam, en aan het teken de naam die aan het lichaam toekwam. De oorzaak van deze verwisseling is duidelijk voor hen, die in de heilige verborgenheden onderwezen zijn. Want Hij wilde dat zij, die deze Goddelijke verborgenheden deelachtig worden, niet zouden letten op de natuur der dingen die gezien worden, maar dat ze om de verwisseling der namen zouden geloven de verandering, die uit genade geschiedt. Want Hij Die hetgeen van nature Zijn lichaam is, tarwe en brood, en dan weer Zichzelf een Wijnstok genoemd heeft, Die heeft de tekenen die gezien worden, vereerd met de naam van Zijn lichaam en bloed, niet door de natuur te veranderen, maas door de genade aan de natuur toe te voegen.

Macarius, hom. 27. Het brood en wijn worden, als een tegenbeeld van Zijn vlees en bloed, in de Gemeente opgedragen. En zij die aan het zichtbare brood deel krijgen, eten geestelijk het vlees des Heeren.

De andere getuigenissen gaan we nu kortheidshalve maar voorbij. Wie meer wil lezen, leze Dionys., de Eccles. Hier. c. 3; Leo ad Clerum et Plebem Constant.; Hesych. in Levit. lib. 1, cap. 2. Procopius Gazaeus in Gen. 49, Gelasius contra Eutych., Gregorius Rom. in Regi., Beda sup. Lucam, c. 22; en Bertramus de corp. et sang. Domini, etc.

Hoewel de waarheid niet op deze en dergelijke uitspraken wordt gegrond (want zij steunt niet op de autoriteit van mensen maar alleen op de Heilige Schrift), toch worden de tegensprekers erdoor overwonnen en overtuigd, n.l. hiervan, dat in die dagen hun leer van de lichamelijke tegenwoordigheid en van het mondeling eten en

drinken van Christus' lichaam en bloed in het brood en de wijn of in de gedaante daarvan in de kerk onbekend geweest is; en dat het 't oude Katholieke of algemene en orthodoxe geloof en de belijdenis was dat Christus in het Avondmaal uitsluitend geestelijk en met een waar geloof gegeten wordt; en dat het zichtbaar eten en drinken van het brood en de wijn in het Avondmaal een teken en getuigenis is van de geestelijke voeding, door Christus ingesteld om ons geloof te vermeerderen en te bevestigen.

Hiervan verschilt inderdaad niet de leer van de Augsburgse Confessie. Want het tiende Artikel daarvan luidt, in de druk van het jaar 1530, aldus: „Zij leren van het Avondmaal des Heeren, dat het lichaam en bloed waarachtig tegenwoordig zijn, en uitgedeeld worden aan degenen die daar eten aan het Avondmaal des Heeren, en zij laken degenen die anders leren.” Daarna is dit Artikel aldus vastgesteld: „Van het Avondmaal des Heeren leren zij, dat het lichaam en bloed van Christus met het brood en de wijn waarachtig gegeven wordt aan degenen die aan het Avondmaal des Heeren eten.”

Met deze woorden wordt wel een waarachtige tegenwoordigheid en ontvangst van het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal (vast)gesteld; maar van het lichamelijk wezen of schuilen in het brood, of in de gedaante van het brood, of van het mondeling eten en drinken, en dat de goddelozen het lichaam van Christus eten, is er niet een stipje in de gehele Confessie of belijdenis (te vinden).

En het feit dat er een geestelijke tegenwoordigheid, en een eten en drinken dat door het geloof geschiedt, gesteld wordt, betuigt het 13e Artikel, dat aldus luidt: -, „Van het gebruik der sacramenten leren zij, dat die ingesteld zijn, niet alleen opdat ze tot tekenen der belijdenis zouden zijn onder de mensen, maar veel meer, opdat ze tekenen en getuigenissen zouden zijn van Gods wil jegens ons, voorgesteld om ons geloof op te wekken en te bevestigen. Daarom moet men de sacramenten zo gebruiken, dat het geloof dat de beloften gelooft, die door de sacramenten gegeven en aangewezen worden, daarbij komt. Door dit geloof ontvangen wij èn de beloofde genade, welke de sacramenten betekenen”, èn de Heilige Geest.

En dat betuigen ook de redenen die in de Apologie gelezen worden, dat n.l. „de sacramenten eigenlijk uiterlijke ceremoniën zijn, die het bevel van God hebben en waarbij de belofte der genade gevoegd is.”

Alsook: „Dat God de harten samen door het Woord én de ceremonie beweegt, zodat ze geloven en het Woord ontvangen”; én: „Zoals het Woord door de oren gehoord wordt, opdat het de harten beroere, zó worden de ceremoniën door de ogen gezien, opdat ze de harten bewegen, en het Woord en de ceremoniën hetzelfde werken of uitrichten.”

Verder: „Dat het zeer juist door Augustinus opgemerkt is, dat een sacrament het zichtbare Woord is, omdat de ceremoniën met de ogen gezien worden, en gelijk zijn aan een uitbeelding van het Woord, datgene betekende wat het Woord betekent; om welke reden zij beide enerlei werking voortbrengen.”

En: „Dat de belofte geen nut doet, tenzij ze met een waar geloof aangenomen wordt.”

En: „De sacramenten zijn tekenen van de belofte.” En dan is hier sprake van „een bijzonder geloof, dat de tegenwoordige belofte gelooft, en niet alleen in het algemeen gelooft, dat er een God is.”

En opdat men geen geloof verzinnen zou aan een lichaam, dat onzichtbaar schuilgaat in het brood, wordt er bijgevoegd: „Maar hetwelk gelooft dat de vergeving der zonden aangeboden wordt.”

Zo ook: „Dat dit sacrament ingesteld is om de verslagen harten te troosten en op te richten, wanneer zij geloven dat het vlees van Christus, dat gegeven is voor het leven

der wereld, een spijze is, wanneer zij geloven, dat zij met Christus verbonden zijn en levend gemaakt worden.

En daarna: „Dat dit sacrament daartoe ingesteld is, opdat het een zegel en getuigenis zijn zou van de genadige kwijtschelding der zonden; en dat het daarom de verslagen consciënties vermaant dat ze waarachtig geloven mogen, dat hun de zonden uit genade kwijtgescholden worden.”

Zo ook: „Dat in alle sacramenten twee dingen zijn, n.l. het teken, én het Woord of de belofte, die bij het teken gevoegd wordt; en dat het teken een ceremonie is, gelijk een uitbeelding van het Woord, én een zegel; en dat de belofte, bij het teken gevoegd, een belofte is van de genade des Nieuwen Testaments, tot vergeving der zonden, en dat ze door het geloof ontvangen moet worden.”

Zo ook: „Dat deze woorden van de tekst „Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; dit is de drinkbeker des Nieuwen Testaments in Mijn bloed, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden" de belofte van het Nieuwe Testament zelve zijn.”

En opdat men stellig zou weten, dat het lichaam van Christus niet zonder geloof gegeten wordt, is deze zekere regel er nadrukkelijk bijgedaan: „Zoals het Woord onnut is, tenzij het door het geloof ontvangen wordt, zo is ook de ceremonie onnut, tenzij het geloof erbij komt, dat waarlijk gelooft, dat hier de vergeving der zonden aangeboden wordt.”

Uit deze en tal van andere plaatsen uit de Apologie is het duidelijk, dat deze leer van het Avondmaal des Heeren, welke door bewijzen, aan de Heilige Schrift ontleend, en door de getuigenissen der Oudvaders bevestigd is, geenszins door de getuigenissen der Augsburgse Confessie en haar, Apologie bestreden of verzwakt, maar veeleer goedgekeurd en bevestigd wordt.

Over de Roomse transsubstantiatie of wezensverandering van het brood in het lichaam van Christus.

Nadat nu de rechtzinnige leer van onze Catechismus, handelend over de tegenwoordigheid en ontvangst van het lichaam en bloed van Christus in het Avondmaal, verklaard en uit Gods Woord verdedigd is, moeten wij nu iets eraan toevoegen over de valse opvattingen, en uit de Heilige Schrift de dwalingen aanwijzen. En wel allereerst over het verzinsel der Roomse „transsubstantiatie", of wezensverandering van het brood in het lichaam van Christus.

De Roomschen verzinnen, dat de elementen, d.w.z. het brood en de wijn, door de kracht der consecratie of zegening (van de priester), d.w.z. door het uitspreken over de elementen, der woorden „Hoc est enim corpus ureum. Hic est enim calix sanguinis mei", d.w.z. „Want dit is Mijn lichaam; want dit is de drinkbeker Mijns bloeds" veranderd worden in het lichaam en bloed van Christus zelf, terwijl alleen de toevallige dingen der elementen blijven, n.l. de vorm, de kleur, de smaak en het gewicht. Want zij noemen deze woorden heiligende, werkende en makende de verandering der tekenen, in het lichaam en bloed van Christus zelf. Daarom, zodra deze woorden uitgesproken zijn, of bij het laatste moment (lettert.: „ooglijkje") van het uitspreken van deze woorden, beweren zij, dat de verandering volmaakt is, en dat dan het lichaam en bloed van Christus, onder de gedaante van brood en wijn, wezenlijk en lichamelijk tegenwoordig is, en in het Avondmaal door de Godzaligen en ook door alle goddelozen, met de mond des lichaams gegeten en gedronken wordt.

Zij zijn het niet allen eens wat betreft de manier van de verandering. Sommigen zeggen, dat het wezen van het brood en de wijn, door middel van de transsubstantiatie

veranderd wordt in het wezen van het lichaam en bloed van Christus; zodat het brood en de wijn wezenlijk het lichaam en bloed van Christus worden, en alleen de uiterlijke gedaante blijft; zij noemen dat een wezenlijke verandering. Anderen beweren, dat het wezen van het brood en de wijn niet veranderd wordt, maar dat het tot niet wordt en verdwijnt, en dat in plaats ervan het wezen van het lichaam en bloed van Christus komt, zodat onder deze toevallige dingen, waaronder tevoren het wezen van het brood en de wijn was, na de consecratie het wezen van het lichaam en bloed van Christus is; en zij noemen dat een verandering van de innerlijke vorm.

Deze beide veranderingen verklaart Lombardus, lib. 4, dist. 11, maar hij keurt alleen de eerste goed. Daarom leggen sommigen de woorden van Christus „Dit is Mijn lichaam, dit is Mijn bloed“, als volgt uit: „Dit“, d.w.z. deze spijs en deze drank, „is Mijn lichaam en Mijn bloed.“

Thomas van Aquino en die hem daarin volgen, willen hebben dat door het woordje „dit“ betekend en aangewezen wordt een substantie of wezenlijke zaak, die eigenlijk nergens is, of die zo in het algemeen, naar zij beweren, zonder precies te kunnen zeggen wat ze is, begrepen is onder deze toevallige dingen, zonder enige grootte of hoedanigheid; zodat daarmee aangewezen wordt: niet een bijzonder ding, maar eigenlijk de gedaante van het brood en de wijn; en dat dit de betekenis is: „Dit is Mijn lichaam“, d.w.z. „onder deze gedaante is Mijn lichaam.“ Daarom zeggen zij, dat door het woordje „dit“ niet het brood of het lichaam van Christus aangewezen wordt, maar hetgeen onder deze gedaante begrepen is, hetwelk vóór de consecratie brood geweest was, maar door de kracht der woorden het lichaam des Heeren is gaan worden.

Over de toevallige dingen spreken zij verschillend, waarin ze gefundeerd zijn of bestaan: Of het is in het lichaam van Christus, of in de lucht, of in de eerste materie, of in de uitgespreide breedte en lengte, of in hetgeen dat niet is. En de algemene gedachte is, dat ze bestaan zonder enig wezenlijk ding. Dit is de leer van de Rooms en van al hun Schoolgeleerden, waartoe, zoals blijkt, vooral twee hoofdpunten behoren: het eerste handelt over de lichamelijke tegenwoordigheid in het eten, en het andere over de manier van de tegenwoordigheid, of over de transsubstantiatie.

Maar noch de transsubstantiatie noch het mondeling eten kan bewezen worden uit de woorden van Christus. Daarom moet men deze beide verzinsels verwerpen. En het laatste dat handelt over de lichamelijke tegenwoordigheid en het mondeling eten van Christus' lichaam, onder de gedaante van het brood, wordt door dezelfde groepen van bewijzen omgestoten en weerlegd, als waardoor de geestelijke tegenwoordigheid en eten bevestigd is. En het eerste, inzake de transsubstantiatie, wordt aldus weerlegd.

Bewijzen tegen de transsubstantiatie, of wezensverandering van het brood en de wijn in het lichaam en bloed van Christus.

1. Hetgeen in het Avondmaal het lichaam van Christus is, moet in het Avondmaal zijn en blijven, en niet veranderd of teniet gebracht worden. Want anders zou het lichaam van Christus zelf veranderd of tenietgedaan worden, en dan zou het niet tegenwoordig zijn in het Avondmaal. Maar het brood in het Avondmaal is het lichaam van Christus, te weten op een sacramentele wijze, -zoals tevoren al bewezen is. Daarom is en blijft het brood in het Avondmaal en wordt het niet veranderd of teniet gebracht.

Dat het brood in het Avondmaal het lichaam van Christus genoemd wordt, laat zich bewijzen. Want het woordje „dit“ in de woorden van het bloed „Dit is Mijn bloed“, wijst ongetwijfeld de drinkbeker of de wijn in de beker aan, zoals Lukas en Paulus getuigen, die maar niet, zoals Mattheüs en Markus, eenvoudig zeggen „Dit is Mijn bloed“, maar „Deze drinkbeker is“ enz. Daarom betekent ook in de woorden van het lichaam „Dit is Mijn lichaam“ het woordje „dit“ het brood en wijst dat aan. Want het

kan niet ontkend worden, dat in beide delen van het sacrament deze manier van spreken „Dit is Mijn lichaam" en „Dit is Mijn bloed" dezelfde betekenis hebben, en dat hier iets betekend wordt, dat in het algemeen enerlei is. En omdat het op grond van de woorden van Paulus en Lukas vaststaat, dat op de ene plaats het element betekend en aangewezen wordt, dan kan ook niet geloochend worden, dat zulks ook op de andere gelijke plaats aangewezen wordt. Daarom is het brood zelf, of de substantie van het brood in het Avondmaal: het lichaam van Christus.

Een ander bewijs uit de woorden: Hetgeen Christus in Zijn handen ontvangen, gebroken en aan Zijn discipelen gegeven heeft, dat - zo zeide Hij - is Mijn lichaam, Maar Hij heeft in Zijn handen genomen, gebroken en aan Zijn discipelen gegeven, niet een substantie, of iets dat eigenlijk nergens is, of waarvan men niet duidelijk zeggen kan wat het is, noch alleen de toevalligheden van het brood, maar het zichtbare brood, of substantie van het brood, met de toevallige bijkomstigheden ervan. Daarom heeft Hij niet gezegd dat zulk een eigenlijk nergens zijnde en onduidelijke substantie noch de toevallige dingen van het brood, maar het brood zelf Zijn lichaam is.

Nog een ander bewijs. Het woordje „dit" wijst aan en betekent óf het brood óf alleen de toevalligheden van het brood, óf het lichaam van Christus zelf, óf ten laatste een eigenlijk nergens zijnde en onduidelijke substantie, zoals zij spreken. Want behalve deze is er niets geweest, waarvan Christus had kunnen zeggen, dat het Zijn lichaam was. Het betekent niet een eigenlijk nergens zijnde en onduidelijke substantie. Want hetgeen Christus in handen had, brak en aan Zijn discipelen gaf, was niet iets, dat eigenlijk nergens was, maar een zekere en duidelijke zaak.

Niet het lichaam van Christus zelf, zichtbaar of onzichtbaar. Want het zichtbare lichaam van Christus droeg en brak brood, en gaf zelfs aan de discipelen hetgeen daar aangewezen werd. Maar een onzichtbaar en alomtegenwoordig lichaam heeft Christus in het Avondmaal niet gehad. Ja, de Rooms en geven toe, dat het lichaam van Christus nog niet is onder de gedaante van het brood, wanneer de priester begint te spreken het woordje „hoc", d.w.z. „dit", maar dat het pas tegenwoordig is, wanneer de verandering in het laatste puntje des tijds van de consecratie, wanneer de laatste lettergreep „UM", in de woorden „Hoc est *eisim corpus meum*" uitgesproken wordt.

Noch ook ten laatste alleen de gedaante of de toevalligheden van het brood, eensdeels omdat Christus niet in Zijn handen had noch brak alleen de toevalligheden, maar de zaak zelf, die uit Zijn stof bestond, met toevalligheden bekleed en van andere dingen onderscheiden was; anderdeels omdat het vals was, dat de gedaante van het brood het lichaam van Christus is.

Daarom wijst het woordje „dit" niets anders aan dan het brood. Ook beduiden Christus' woorden „Dit is Mijn lichaam" niets anders als de woorden „Dit brood is Mijn lichaam"

Bewijs 2. Het verzinsel van de transsubstantiatie verandert niet alleen, maar verkeert ook de woorden van Christus. Want in plaats van „Dit is Mijn lichaam" zeggen de Rooms en „onder deze gedaante is Mijn lichaam"; welke woorden niet anders van woord tot woord kunnen gesteld worden dan aldus: „Mijn lichaam is onder deze gedaante." En dit is een openlijke verandering van de voorgestelde woorden van Christus. Daarom behouden de Rooms en de letter niet, maar veranderen en verkeren zij op goddeloze wijze Christus' woorden, wanneer zij leren, dat het wezen van het brood in het wezen van Christus' lichaam veranderd wordt.

Bewijs 3. Christus heeft niet gezegd „Dit worde", maar „Dit is Mijn lichaam." Daarom veranderen Christus' woorden het brood niet in het wezen van Zijn lichaam, maar leren ze alleen, dat het brood bij dit gebruik het lichaam van Christus is, n.l. op sacramentele wijze.

Bewijs 4. Paulus noemt hetgeen uiterlijk gegeven en ontvangen wordt voor, bij en na de bediening des Avondmaals, nadrukkelijk brood, als hij in 1 Kor. 10 : 16v. zegt: „Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn." In 1 Kor. 11 : 23-28 wordt gezegd, dat Hij „het brood nam", en: „brak Hij het en zeide: Neemt, eet, dat is Mijn lichaam"; en: „Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten", en: „Zo dan wie onwaardiglijk dit brood eet", en: „Maar de mens beproeve zichzelf en ete also van het brood." Daarom is hetgeen de Rooms en beweren onwaar, dat het n.l. bij en na de bediening des Avondmaals geen-brood meer is, maar dat er alleen de toevalligheden van' het brood zijn.

De gewone uitvlucht en tegenwerping der Rooms en.

Paulus noemt bij en na het bedienen van het Avondmaal „brood", hetgeen na de consecratie het lichaam van Christus geworden is; zoals de mens „aarde" genoemd wordt, niet omdat hij aarde is, maar omdat hij van aarde gemaakt is. Eva wordt een „been" van Adam genoemd; de slang de „staf" van Mozes, en de wijn „water" (Gen. 3 : 1; id. 2 : 23, Ex. 7 : 15 en Joh. 2 : 8): niet omdat die dingen dat toen, maar omdat ze het tevoren geweest waren. Zoals daarom in dezen betekend wordt een wezenlijke verandering van aarde in een mens, van het been of de rib in een vrouw, van de staf in een slang, en van water in wijn, zó wordt ook in het Avondmaal het brood veranderd in het lichaam van Christus.

Antwoord.

1. Dat zijn geen bewijzen, maar telkens wordt hetzelfde gezegd. Want zij nemen hier tot bewijs hetgeen zelf in kwestie is of in geschil staat, n.l. dat het brood na de consecratie wezenlijk het lichaam van Christus geworden is. Want dat is hetzelfde, als hetgeen wij van hen begeren dat ze ons bewijzen zullen, en hetgeen Paulus zo menigmaal betuigt onwaar te zijn, wanneer hij het brood na de consecratie of zegening toch nog brood noemt.

2. Zij stoten hier zelf omver, waar zij zo hevig -om roepen- n.l. dat men de letter volgen moet. Want zij beweren dat men in Christus' woorden geen figuurlijke manier van spreken verzinnen moet, omdat het Christus' woorden zijn, en omdat het woorden van een testament zijn, die letterlijk opgevat moeten worden. Maar in de aangehaalde voorbeelden is een duidelijke figuurlijke manier van spreken. Want de mens is stof, of aarde; Eva is een been van Adam; de slang is de staf, en de wijn is water, niet door een letterlijke, maar door een figuurlijke manier van spreken, waarbij de materie (= stof) genomen wordt voor hetgeen daaruit gemaakt is. Daarom moeten zij toegeven, of zij dat nu willen, ja dan neen, dat het brood niet zonder een figuurlijke manier van spreken, door Paulus het lichaam van Christus genoemd wordt. En zij zijn duidelijk met zichzelf in strijd.

3. Er is ook een grote verscheidenheid in de voorbeelden. Want allereerst, de Heilige Schrift overtuigt ons met nadruk van de wezenlijke verandering van de aarde in een mens, van een rib in een vrouw, van de staf in een slang, en van water in wijn. Zodat daaruit duidelijk is, dat door een figuurlijke spreekwijze de mens aarde, Eva een been van Adam, de slang een staf en de wijn water genoemd wordt; niet omdat deze dingen dat toen waren, maar omdat ze het tevoren geweest zijn. Maar van een soortgelijke

verandering van het brood in het lichaam van Christus, leert ons de Schrift in het geheel niets. Bovendien, deze dingen die hier als voorbeelden aangehaald zijn, en die veranderd zijn in andere dingen, hebben niet alleen hun eerste wezen, maar ook alle toevallige dingen daarvan afgelegd. En zij verzinnen, dat hier alleen het wezen van het brood wordt veranderd en de toevalligheden blijven, die echter noch in het brood, noch in het lichaam van Christus, maar in een niet gefundeerd zijn, d.w.z. dat ze toevalligheden zijn van iets dat niet bestaat; hetgeen geheel en al met de aard der toevalligheden in strijd, en geheel en al ongerijmd is.

4. Zij verkeren geheel en al Paulus' woorden. Want zij verzinnen dat zo vaak Paulus het brood noemt, hij niet spreekt van het uiterlijke zichtbare brood, maar van een brood en spijze, die - zoals zij dat noemen - bovennatuurlijk is, d.w.z. van Christus Zelf. Want zij leggen het aldus uit: „Het brood dat wij breken”, d.w.z. Christus Die wij slachten of opofferen; zo ook: „Zo dikwijls als gij van dit brood zult eten”, d.w.z. van deze Christus; en zo ook: „Wie van dit brood”, d.w.z. van deze Christus, „onwaardiglijk eet.” Maar er kan niets ongerijmders verzonnen worden dan deze dingen zijn. Want de Apostel spreekt duidelijk over het uiterlijk gebroken brood, en voegt daar de drinkbeker voortdurend aan toe. Daarom moeten zij erkennen, dat hij spreekt óf van het uiterlijke brood en drinkbeker, óf zij moeten zeggen, dat de drinkbeker ook wezenlijk veranderd wordt.

Bewijs 5, ontleend aan de aard der sacramenten. In alle sacramenten zijn twee dingen die tot het wezen van het sacrament behoren: het teken én de betekende zaak. Of, zoals Ireneüs spreekt, een aardse en een hemelse zaak, zonder welke een sacrament niet bestaan kan. Maar de transsubstantiatie of wezensverandering neemt het teken of de aardse zaak, n.l. het brood en de wijn, uit het Avondmaal weg. En dus neemt ze ook het ganse wezen van het sacrament weg.

Bewijs 6, ontleend aan het voornaamste doel der sacramenten. Een schijnbeeld van brood en wijn kan in ons het geloof aan de hemelse dingen niet bevestigen, maar zal met het geloof spotten als iets dat ijdel is en niet bestaat. Maar het teken in het Avondmaal moet het geloof aan de hemelse dingen bevestigen, te weten, dat wij zo zeker door het lichaam en bloed des Heeren gevoed worden, als wij zeker het brood en de wijn ontvangen en nuttigen. Want de sacramenten zijn ingesteld om het geloof door de uiterlijke tekenen te bevestigen of te versterken. Daarom moet de transsubstantiatie ver van ons verwijderd worden, daar zij het teken in een schijnbeeld verandert.

Bewijs 7, ontleend aan de gelijkenis of overeenkomst, die er is tussen het teken en de betekende zaak. De transsubstantiatie neemt de gelijkenis weg, die er bestaat tussen het teken en de betekende zaak, waarvan Augustinus spreekt „ad Bonifac.”, Epist. 23, dat het lichaam van Christus de ziel alzo voedt, als het brood het lichaam; en zoals een tarwebrood een klomp is, van vele korenkorrels (lettert: „koornkens”) gebakken, dat zo ook velen één brood en één, lichaam worden, die aan het éne brood deel krijgen. Deze overeenkomst, zeg ik, kunnen de blote toevallige dingen, of de vormen van het brood en de wijn niet hebben. Want de toevallige dingen voeden niet, en ook kan men niet zeggen: Zoals de toevallige dingen van brood en wijn het lichaam voeden tot onderhoud van dit leven, zo voedt Christus' lichaam mijn leven tot het eeuwige leven. Want dan zal een valse en waarachtige zaak samen vergeleken worden. Daarom moet deze verzonnen transsubstantiatie uit het sacrament des Avondmaals en uit de Kerk verwijderd worden.

Bezwaar 1. Dit geldt de drie laatste bewijzen. Wanneer het teken en de aardse

zaak in het Avondmaal blijft, dan blijft ook het wezen, het doel en de gelijkenis van het sacrament. Maar wanneer de zichtbare vorm van brood en wijn blijft, ook al worden de substanties veranderd, dan blijft toch het teken en de aardse zaak zichtbaar in het Avondmaal. Want de vormen worden door de uiterlijke zintuigen begrepen (= waargenomen). Wanneer dus de zichtbare vorm van brood en wijn blijft, dan blijft toch het wezen, het doel en de gelijkenis van het sacrament, hoewel de transsubstantiatie gesteld (= gehandhaafd) wordt.

Antwoord. Het is niet waar dat, wanneer alleen de vorm der tekenen blijft, dan ook de tekenen blijven. Want de vormen of toevallige dingen zijn niet het teken, dat God ingesteld heeft, en dat ons geloof zou kunnen versterken. Want God heeft bij alle sacramenten tot tekenen genomen: dingen (= werkelijke zaken), en geen schijnbeelden en bespottingen der dingen, hoedanig de toevallige dingen, die in geen op zich zelf staande zaak gefundeerd zijn, ook zouden wezen. Want ze zouden onze uiterlijke zintuigen bedriegen, omdat ze zouden schijnen te zijn hetgeen ze niet zijn. En daarom zouden ze ons geloof niet kunnen bevestigen. Want wanneer de uiterlijke zintuigen bedrogen worden, dan zouden ze ook zelf het geloof bedriegen, aangezien het geloof bij de sacramenten geholpen en bevestigd moet worden door de getuigenissen van de uitwendige zintuigen, n.l. door het gehoor van Gods belofte, en door het gezicht en de nuttiging van het door God ingestelde teken. Daarom is het dus onwaar, dat de zichtbare vorm zonder de zaken zelf, het teken is, zoals Christus dat in het Avondmaal ingesteld heeft. Want hoewel de vormen door de uiterlijke zintuigen begrepen en opgenomen worden, toch is het zeker, dat zelfs de zintuigen bij deze bevatting bedrogen worden, wanneer ze denken dat het brood en wijn is, hetgeen het niet is, en dat ze waarachtige dingen begrijpen of ontvangen, wanneer zij door ijdele schijnbeelden der dingen bedrogen worden. En Ireneüs heeft onder de aardse zaak in het Avondmaal niet de toevallige dingen van het brood verstaan, maar het waarachtige brood zelf, waarover de dankzegging plaats had; welk brood van de aarde is, en dat de aanroeping (lettert.: „beroeping") van God ontvangt. Want de substantie of het wezen van het brood is van de aarde, en volgens de opvatting der Rooms en ontvangt het de aanroeping, d.w.z. de consecratie van God, door Wiens kracht het veranderd wordt, maar niet de toevallige dingen. Daarom blijft het waarachtig - hetgeen onze bewijzen zeggen n.l. dat wanneer de transsubstantiatie, d.w.z. een verandering van het wezen des broods in het wezen van Christus' lichaam gesteld wordt, welke voor waarachtige dingen schijnbeelden der dingen in de plaats stelt, dat dan het wezen, het doel en de gelijkenis van het sacrament geheel en al weggenomen wordt.

Bewijs 8. De Oude Kerk, tot aan de tijd van paus Innocentius III toe, heeft steeds in het Avondmaal twee dingen als waarachtig, echter op sacramentele wijze verenigd, zonder enige vermenging of verandering, erkend. Daarom hebben de rechtzinnige Kerkvaders menigmaal, op grond van deze verborgenheid, tegenover de ketters bewezen: enerzijds de waarheid en vereniging van de twee naturen in Christus, y en anderzijds de hoop op de onsterfelijkheid van ons lichaam. Al eerder, bij de 5e Orde van bewijzen, zijn er enkele uitspraken der Kerkvaders aangehaald, waarvan wij een uitspraak van Theodoretus, die vooral gedenkwaardig is, nogmaals aanhalen uit zijn Dialogus I. „Want Hij, zegt hij, Die hetgeen van nature Zijn lichaam is, tarwe en brood genoemd heeft, heeft Zichzelf ook een „wijnstok" genoemd, en heeft de tekenen die gezien worden, vereerd met de naam van Zijn lichaam en bloed; en daarbij veranderde Hij niet de natuur, maar verbond Hij aan de natuur de genade.”

Het voornaamste bezwaar van de Rooms en, ten gunste van de transsubstantiatie, is ontleend aan de woorden van Christus.

(Nu volgt vooral het betoog van de Jezuïet Bellarminus, Tom. 2, lib. 3, de Eucharistia, cap. 19). „De woorden van Christus (welke luiden) „Dit is Mijn lichaam', dienen noodwendig of enige of geen enkele verandering aan te brengen in het brood. Enige verandering: want het brood is een sacrament geworden. En na de consecratie begint het het lichaam van Christus genoemd te worden, hetgeen het tevoren niet was. Daarom bewerken ze (n.l. de instellingswoorden) enige verandering.” En nogmaals: „Deze verandering van het brood is of een eigenlijke en wezenlijke verandering, óf een sacramentele en betekenende verandering. D.w.z.: Wanneer de Heere zegt: „Dit is Mijn lichaam", dan hebben die woorden „Dit is" het brood veranderd in Zijn lichaam, óf door inderdaad en in letterlijke zin daaruit Zijn lichaam te maken, óf door oneigenlijk en door een figuurlijke spreekwijze aan het brood een betekenis te geven, die het tevoren niet bezat. En er is geen derde manier van verandering (mogelijk). Want de opvatting, als zou het lichaam van Christus in het brood verborgen zijn, kan in geen geval met Christus' woorden bestaan (= overeenkomen).

Ook is er geen sacramentele of betekenende verandering (mogelijk), zoals dat de opvatting van de Calvinisten is. Daarom is er een letterlijke en wezenlijke verandering.”

Antwoord. Wij beweren dat het niet waar is, dat er geen sacramentele of betekenende verandering plaats heeft. Want al eerder is duidelijk aangetoond, dat door deze woorden geleerd wordt: niet een natuurlijke en wezenlijke verandering van het brood, maar een betekenende en sacramentele verandering; en Theodoretus bevestigt dat nadrukkelijk, mét ons, tegen de Roomsens, in de hierboven aangehaalde tekst. En zij weerleggen onze opvatting onvoldoende, wanneer ze beweren, dat het een Calvinistisch gevoel is. Want er dient bewezen te worden, dat ons gevoel niet overeenkomt met Christus' woorden, noch met de analogie (= overeenkomst) des geloofs, noch met de leer van de orthodoxe Kerk. Ja, dit bewijs keren wij als volgt weer tegen hen zelf:

„Het brood wordt óf wezenlijk Of sacramenteel in het lichaam van Christus veranderd. Echter niet wezenlijk, want - zoals Theodoretus zegt - heef t Christus de zichtbare tekenen vereerd met de naam van Zijn lichaam en bloed, niet door de natuur te veranderen, maar door bij de natuur de genade te voegen. En daarom wordt het brood uitsluitend sacramenteel veranderd; d.w.z. het wordt in plaats van gewoon brood een sacrament van het lichaam van Christus.”

Over de consubstantiatie, of verberging van Christus' lichaam onder het wezen van het brood.

De Roomsens hebben verzonnen, dat er in het Avondmaal, dank zij de kracht der consecratie, twee grote mirakels plaats hebben:

1. dat de substantie van brood en wijn veranderd, wordt, en
2. dat de toevalligheden bestaan zonder enige zaak, waarin ze gefundeerd zijn. Het eerste is in strijd met de overeenstemming met het ganse Christelijke geloof, en het tweede tevens met de rechtzinnige filosofie of natuurlijke wijsheid. En deze kracht der consecratie is niets anders dan een betoverend verzinsel van de duivel en het menselijk vernuft.

Daarom hebben sommige leraars vroeger (die dit ook zo opvatten), teneinde aan zulke ongerijmde mirakels te ontkomen, in plaats van een transsubstantiatie een consubstantiatie verzonnen, d.w.z. een samen-aanwezig zijn van twee substanties op één en dezelfde plaats; of een tegenwoordigheid van Christus' lichaam en bloed, niet onder de gedaante van het brood en de wijn, maar onder het brood en de wijn zelve.

Die mensen hebben dus willen beweren, dat de tekenen niet wezenlijk veranderd werden, maar wezenlijk verbonden worden met de betekende zaken, d.w.z.: ze blijven brood en wijn, maar Christus' lichaam en bloed is er ook wezenlijk in, met en onder het brood en de wijn, en wordt zo door de Godzaligen én goddelozen met de mond gegeten en gedronken.

Lombardus verklaart, dat deze opvatting ook al vóór zijn tijd, door sommigen verdedigd werd, maar hij keurt ze niet goed.¹ Guitmundus schrijft ze aan Berengarius toe na zijn herroeping, en noemt ze „inpanatio”, d.w.z. een verberging van het lichaam in het brood. Anderen schrijven ze aan een zekere Walram toe, tegen wie Anselmus twee Boeken geschreven heeft. Weer anderen noemen een zekere Rupertus Abbas Tuitiensis, die niet lang na Guitmundus, omtrent het jaar 1114 leefde.

Petrus de Alliaco Cardinalis Camerac. in lib. 4 senten. quaest. 6, art. 7, prijst de consubstantiatie, zodat hij verklaart ze liever te willen aanvaarden dan de transsubstantiatie, indien de Roomse kerk niet voor de laatste (opvatting) gekozen en beslist had. Hij leefde ongeveer in het jaar onzes Heeren 1416.

Tenslotte heeft Luther, daarbij de opvatting van deze kardinaal volgende, zoals hij zelf nadrukkelijk verklaart in lib. de Captiv. Babylon, allereerst gezegd, dat het geen Geloofsartikel was, of het wezen des broods al dan niet blijft met het lichaam des Heeren, maar dat beide opvattingen verdedigd kunnen worden, zonder ketterij. En daarna scheen het hem gemakkelijker te bewijzen, dat het brood blijft, en dat Christus' lichaam er is in, met en onder het brood. En dat is nu de algemene opvatting van allen die zich Luthersens of Martinisten noemen.

Reden waarom zij Christus' woorden „Dit is Mijn lichaam” nader met de volgende woorden verklaren: „In, met en onder dit brood is Mijn lichaam.”

En al even sterk als de Roomsens, roepen ook zij, dat zij zonder enige figuurlijke spreekwijze de letter volgen. En wanneer zij met de Roomsens strijden, dan zeggen zij, dat het woordje „dit” alleen het brood aanwijst of betekent, en dat het brood zelf het lichaam van Christus is. Maar wanneer zij zich tegen de Sacramentariërs - zoals zij ons plegen te noemen - richten, dan willen zij eraan vasthouden, dat het woordje „dit” niet slechts het brood, maar het brood mét het lichaam, schoon onzichtbaar daarin verborgen, aanwijzen en betekenen zal, en dat dit de betekenis zijn moet: „Dit is Mijn lichaam”, d.w.z. „Dit brood, en Mijn lichaam in dit brood verborgen, is Mijn lichaam” Naar zij beweren, verklaren zij deze uitleg met dezelfde uitdrukkingen, als bij de gewone man in gebruik zijn. Dus toen Christus Zijn onzichtbare lichaam in het brood uitdeelde en zeide „Dit is Mijn lichaam”, deed Hij precies eender als de landbouwer, die, wijzende op de haverzak, van de haver in de zak zegt: „Dit is haver”, of als een koopman, als hij de geldbuidel zien laat, van het geld in de buidel zegt: „Dit is geld”; of als een moeder, die op de wieg wijst waarin haar kind ligt, zegt: „Dat is mijn kindje”, of als een herbergier spreekt van de wijn: „Dit is Rijnse wijn”, als hij de beker aanreikt. Dit kan allemaal uit hun boeken en disputaties worden aangetoond.

Maar het vergaat deze goede lieden, zoals een dichter zegt: „Wanneer dwazen het ene kwaad vermijden, komen ze in het andere terecht” (*Stulti dum vitant vitia, in contraria currunt*). Want in plaats van het ongerijmde mirakel van het bestaan der toevallige dingen, zonder enige zaak waarin ze gefundeerd zijn, hebben zij een ander, nog

¹ (Hier volgt een aantekening van prof. Van den Honert): Reeds in het jaar 747 heeft Damascenus, door een zekere overeenkomst met de woorden van Jes. 6 : 6, zijn gedachten over deze leer te kennen gegeven. De kool vuurs, zegt hij, was niet alleen hout, maar vuur en hout samen. Zo is ook het Avondmaalsbrood niet slechts brood, maar verenigd met de Godheid; en het lichaam, dat met de Godheid verenigd is, is niet één natuur, maar de natuur van het lichaam is er één, en die van de Godheid is een andere, en dus is er niet één, maar tweeërlei natuur.

ongerijmder mirakel verzonnen, n.l. dat zich twee lichamen door elkaar bevinden. En ze zijn nog verder van Christus' woorden afgeweken als de Roomsens, hetzij men de letter of de betekenis bekijkt. Letterlijk luiden Christus' woorden „Dit”, d.w.z. dit brood, „is Mijn lichaam.” De betekenis daarvan is: Dit zichtbare brood is, wanneer het gebroken en uitgedeeld is, Mijn waarachtige en wezenlijke lichaam, dat voor u overgegeven wordt; echter niet door een wezenlijke verandering, zoals de Roomsens beweren (want het brood is door het Woord niet personeel aangenomen, noch voor ons overgegeven), maar door een sacramentele spreekwijze, waarbij aan het teken de naam van de betekende zaak wordt toegekend; zoals Christus, Paulus en de gehele orthodoxe Oude Kerk dat uitleggen. En van deze letter en betekenis van Christus' woorden verschilt de voorgaande uitleg evenver als de hemel van de aarde.

Zoals het dus niet waar is, dat de Roomsens de letter volgen en eraan vasthouden, als zij in plaats van Christus' woorden „Dit is Mijn lichaam”, deze serafijnse uitleg stellen: „Dit ding, of deze substantie, waarvan eigenlijk niet gezegd worden kan wat ze is, begrepen onder deze gedaante, is Mijn lichaam”, zo is het nog veel minder waar, dat dezen (n.l. de Lutherens) de letter en de ware betekenis der woorden behouden, wanneer zij in plaats van Christus' woorden ons hun woorden voortbrengen: „In, met en onder het brood is Mijn lichaam”, of: „Het brood en het lichaam, onzichtbaar in het brood verborgen, is Mijn lichaam.” Want noch het brood alleen, noch het brood mét het daarin verborgen lichaam, wordt letterlijk Christus' lichaam genoemd, zomin een buidel, hetzij leeg of met geld gevuld, in letterlijke zin „geld” genoemd wordt. En de uitdrukkingen waarmee zij hun opvatting willen verklaren, zijn zeer vreemd aan de zaak, en komen niet te pas. Want wanneer men zo spreekt, dan weet men stellig al vooruit, dat de haver in de zak zit, het geld in de buidel, het kind in de wieg ligt en de wijn in de beker is. Maar het is niet zeker, noch kan het bewezen worden, dat het lichaam van Christus in het brood is. Want de Geloofsartikelen getuigen daartegen, dat Christus in de hemel is.

Verdeeldheid onder de Lutheranen, die de consubstantiatie verdedigen.

Het fundament of de grond waarop Luther zijn opvattingen gebouwd heeft, zijn aanvankelijk alleen Christus' woorden geweest „Dit is Mijn lichaam.” Later, in zijn strijd met zijn tegenstanders in de jaren 1527 en 1528, nam hij zijn toevlucht tot de alomtegenwoordigheid, en maakte de volgende vier zaken tot een fundament:

1. De personele vereniging der naturen in de Persoon van Christus;
2. Gods rechterhand, die alomtegenwoordig is;
3. Gods waarheid, die niet liegen kan, en
4. De drieërlei wijze, waarop Christus' lichaam ergens is. Maar toen hij van deze vier bewijzen afgebracht was, nam hij tenslotte weer zijn toevlucht tot de woorden van Christus, en wilde hij, dat men het geschil over de alomtegenwoordigheid van Christus' lichaam zou laten varen.

Daarna hebben toch enkelen, die de naam van Luther voorwenden, daar zij niet genoeg hulp en vastigheid voor hun zaak in de woorden van Christus vonden, de alomtegenwoordigheid weer voor de dag gehaald, en maken die heden ten dage tot het één en al van hun verdediging. Daarom is hieruit een scheuring voortgekomen, en een tweeledige sekte van hen, die de consubstantiatie verdedigen. Sommigen willen alleen maar Luthers zijn, daar zij uitsluitend, op grond van Christus' woorden, de verberging van Zijn lichaam in het brood en het mondeling eten verdedigen. Anderen zijn Lutherse Ubiquitisten die, - teneinde de tegenwoordigheid van Christus' lichaam in het brood te verdedigen - het schild der alomtegenwoordigheid aangrijpen; en leren, dat

Christus' lichaam, uit kracht van de vereniging met het Woord, op alle plaatsen tegenwoordig is, en dat het daarom ook buiten het gebruik, en voor de consecratie of heiliging van het brood, in het brood tegenwoordig is; en dat de consecratie alleen bewerkt, dat het in dit brood gegeten wordt.

Het is goed, dat de eenvoudigen deze dingen ook weten, om dit verschil over het Avondmaal goed te kunnen verstaan. Want zij zien hieraan, dat er tegenwoordig twee voorname fundamenten voor de consubstantiatie zijn, n.l. de alomtegenwoordigheid van het lichaam én de woorden van Christus.

1. De alomtegenwoordigheid van Christus' lichaam is al eerder weerlegd, n.l. bij de verklaring van de Geloofsartikelen, inzake de personele vereniging van de twee naturen in Christus, de hemelvaart en het zitten aan Gods rechterhand.

2. Christus' woorden houden ook niet de consubstantiatie in, noch verdragen (letterl.: „lijden“) ze die, zoals de Rooms en zelf moeten toegeven. Ook de Ubiquitisten verzwijgen dit niet in hun geschriften. Want zij hebben de alomtegenwoordigheid uitgedacht, omdat ze bemerkten dat een ander fundament al te zwak en vervallen was. Christus heeft gezegd: „Dit is Mijn lichaam, dat voor u overgegeven wordt.“ Aan deze woorden houden de verdedigers van de consubstantiatie zich niet, noch naar de letter noch naar de betekenis (der woorden n.l.), wanneer zij zeggen: „In, met en onder dit brood is Mijn lichaam“; zoals kort tevoren al aangetoond is. Daarom hebben wij geen andere weerlegging van de consubstantiatie nodig dan Christus' eigen woorden, waarop wij ons beroepen en waarheen wij hen verwijzen; en wij komen tot de volgende conclusie.

Christus heeft niet gezegd: „In dit brood is Mijn lichaam“, maar: „Dit is Mijn lichaam.“ Ook hebben deze uitdrukkingen niet één en dezelfde betekenis, aangezien de eerste verklaart, wat in het brood, en waar het lichaam van Christus is; en de andere (verklaart), wat het brood in het Avondmaal betekent; reden waarom de aanhangers der consubstantiatie, die leren dat het lichaam van Christus in het brood, en niet (leren) dat het brood zelf het lichaam van Christus is, noch aan de letter, noch aan de zin van Christus vasthouden.

Weerlegging van sommige bezwaren, ten gunste van de consubstantiatie en het mondeling eten.

Bezwaar 1. Het is een zeer gebruikelijke manier van spreken, wanneer twee samengevoegde dingen, waarvan men het ene wel en het andere niet ziet, tesamen gegeven worden, dat dan het ene alleen genoemd wordt, dat men niet ziet, zoals van een buidel geld gezegd wordt: Dat is geld, en van een kan wijn: Dat is wijn. Daar Christus nu in het Avondmaal op dezelfde manier twee samengevoegde dingen, n.l. het brood en Zijn lichaam geeft, noemde Hij alleen hetgeen onder het brood niet gezien werd, zeggende: „Neemt eet, dat is Mijn lichaam.“ Daarom is de manier van spreken die Christus hier bezigt, zeer gebruikelijk en letterlijk, en behoeft daarom geen nadere verklaring.

Antwoord 1. Zo'n manier van spreken is wel zeer gebruikelijk, n.l. wanneer men zeker weet, dat hetgeen men niet ziet en dat genoemd wordt, in het andere dat men ziet, begrepen is; zoals men zeker weet, dat het geld in de buidel, en de wijn in de kan is. Anders wordt het niet gebruikelijk, noch duidelijk, noch naar waarheid van een lege buidel gezegd: „Dit is geld“, enz. Maar men weet nog niet zeker, en de verdedigers der consubstantiatie hebben het nog niet bewezen, dat het lichaam van Christus in het brood verborgen was, toen Christus ervan zeide: „Dit is Mijn lichaam“; zoals men zeker weten moet, dat er geld in de buidel, en wijn in de kan is, als men zegt: Dit is

geld, of: Dit is wijn. Daarentegen houden wij staande, dat het lichaam bij het éérste Avondmaal niet in het brood verborgen was, maar aan de tafel zat, en dat het nu in de hemel is, totdat Hij komt om te oordelen. Daarom is dit geen bewijs, aangezien dezelfde zaak hier als bewijs wordt aangevoerd, die nog bewezen moet worden.

2. Wij zeggen ook, dat het niet wáár is, dat Christus aan het Avondmaal aan Zijn discipelen Zijn lichaam, onder het brood verborgen, gegeven heeft. Want Hij heeft niet Zijn lichaam, maar het brood van de tafel genomen, gebroken en het met de hand de discipelen aanreikende, gezegd: „Neemt, dit”, d.w.z. dit brood, „is Mijn lichaam.” Wij bewijzen dit, ten 1e., omdat er gezegd wordt: „Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament”; ten 2e. Paulus legt in 1 Kor. 10 het woordje „dit” uit van het brood, als hij zegt: „Het brood dat wij breken, is de gemeenschap des lichaams van Christus”; en ten 3e.: Het brood en het lichaam van Christus sámen zijn noch letterlijk, noch figuurlijk gesproken, het waarachtige lichaam van Christus; en men zou zo verzinnen, dat Christus spottenderwijs hetzelfde gezegd of verteld had: „Mijn lichaam is Mijn lichaam.”

3. Het besluit volgt ook uit de vorige woorden niet zo gemakkelijk (letterl. „breed”). Want zij besluiten, dat het daarom een zeer gebruikelijke en letterlijke uitdrukking is. Maar zeer gebruikelijk en letterlijk zijn niet hetzelfde. Want een zeer gebruikelijke uitdrukking kan evengoed figuurlijk zijn, zoals de volgende uitdrukking wel gebruikelijk, maar toch figuurlijk is: „Dit is geld, dit is wijn.” Want wie is zo dwaas om te geloven, dat de buidel op zichzelf, of de buidel met geld in letterlijke zin het geld is? Zo was de sacramentele uitdrukking inzake het Pascha „Waar wilt Gij, dat wij U het Pascha bereiden zullen?” bij de discipelen van Christus bekend en in gebruik. En toch spreken ze niet letterlijk, maar figuurlijk of oneigenlijk, door aan het teken de naam van de betekende zaak toe te schrijven, door middel van een figuurlijke uitdrukking, die bij de sacramenten zeer gebruikelijk is. Daarom volgt alleen als besluit, dat Christus' woorden bij de discipelen gebruikelijk en bekend geweest zijn, maar niet eigenlijk verstaan, naar de letter en zonder enige figuurlijke uitdrukking.

Bezwaar 2. Christus heeft gezegd: „Dit is Mijn lichaam.” En Christus is waarachtig, Hij spreekt de waarheid. Daarom moeten Zijn woorden, zoals ze klinken, eenvoudig naar de letter opgevat worden, en men moet ze geloven en alle menselijke scherpzinnigheid afleggen.

Antwoord.

1. De waarachtigheid van Christus wil alleen zeggen, dat al Zijn woorden de allerwaarste zijn, die men, met aflegging van alle menselijke scherpzinnigheid, moet geloven; maar niet, dat al Zijn woorden letterlijk gesproken en naar de letter opgevat moeten worden. Want ook degene die figuurlijk spreekt, kan de waarheid zeggen; zoals Christus evengoed waarachtig was, ja de Waarheid Zelf, toen Hij zeide: „Ik ben het Licht der wereld, de Deur van de schaapskooi, de goede Herder, de ware Wijnstok, Mijn Vader is de Landman en gij zijt de ranken”, als toen Hij zeide: „Dit is Mijn lichaam.” En zij behoren uit alle scholen verjaagd te worden, die beweren durven dat figuurlijke uitdrukkingen leugens zijn.

2. Men kan hen met hun eigen woorden (ver)slaan. Christus spreekt de waarheid. Dus heeft Hij niet gezegd, dat Zijn lichaam in het brood verborgen is, aangezien alle discipelen wel zagen, dat het aan de tafel zat.

3. Nogmaals kan men hun eigen woorden tegen hen zelf keren. Want als het zo is, dat Christus' woorden eenvoudig naar de letter verstaan moeten worden, dan moet men daarop geen uitleg verzinnen, die met de letter in strijd is, n.l. dat in, met en onder het brood Christus' lichaam verborgen is.

Bezwaar 3. Christus is almachtig. Daarom kan Hij bewerken, dat Zijn lichaam daadwerkelijk in het brood aanwezig is.

Antwoord. Het is geen goede conclusie, dat Hij, omdat Hij het kan doen, het daarom ook doet of doen wil. Christus heeft nergens de tegenwoordigheid van Zijn lichaam in het brood of in de plaats van het brood beloofd. Daarom wordt aan Zijn almacht totaal niets te kort gedaan, wanneer zo'n tegenwoordigheid niet geloofd wordt.

Aanhoudend bezwaar. Het brood is tegenwoordig bij het Avondmaal. En het brood is Christus' lichaam Dus is Christus' lichaam tegenwoordig bij het Avondmaal.

Antwoord. Het brood is eigenlijk niet Christus' lichaam, zoals het brood eigenlijk in het Avondmaal is. Dus volgt daaruit die conclusie nog niet. Want de tegensprekers geven zelf toe, dat de uitdrukking „Het brood is Christus' lichaam" figuurlijk is; zoals Jacobus Andreas op het dispuut te Mulbrunn nadrukkelijk gezegd heeft, toen hij geen andere uitvlucht meer wist, dan dat deze twee uitdrukkingen „Dit is Mijn lichaam" én „Het brood is Mijn lichaam" onderling veel verschillen, omdat de eerste letterlijk, en de andere figuurlijk verstaan moest worden. (Nota in Epitom. Actor. Mompelg., pag. 13 schrijft tegen dezelfde Jacobus Andreae, dat deze plaats letterlijk en zonder beeldspraak verstaan moet worden: Het brood van Christus, geheiligd en gezegend, is het ware lichaam van Christus. Zo weerspreekt het één het ander).

Bezwaar 4. Men moet Christus' woorden niet veranderen. Christus heeft gezegd: „Dit is Mijn lichaam." Daarom moet men in plaats van het woordje „is" niet het woordje „betekent" zetten.

Antwoord.

1. Wij geven dit alles toe. Want wij stellen niet in plaats van „is" het woordje „betekent." Ook veranderen wij Christus' woorden niet, maar wij houden ze precies, zoals Christus ze gesproken heeft. Dus zeggen wij, dat de ware en echte betekenis ervan, zoals we ook al eerder aantoonde, deze is: Dat n.l. het brood een sacrament of teken van het lichaam is, of: Dat het Zijn lichaam betekent. Want Christus Zelf legt deze woorden zo uit „Doet dat tot Mijne gedachtenis"; en Paulus: „Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed." En Tertullianus (De Sacram. lib. 4, cap. 4, 5. Contra Adim. cap.: „Hij heeft het brood dat Hij nam en aan Zijn discipelen gaf, tot Zijn lichaam gemaakt, zeggende: „Dit is Mijn lichaam", d.w.z. een figuur van Mijn lichaam." En Ambrosius: „De opoffering is een figuur van het lichaam en bloed des Heeren." En Augustinus: „De Heere heeft niet gearzeld te zeggen: „Dit is Mijn lichaam", toen Hij een teken van Zijn lichaam gaf." En Chrysostomus (Hom. 24, in 1 Kor. 10): „Wat betekent het brood? Het lichaam van Christus."

2. Wij keren hun bezwaar tegen henzelf: Men moet de woorden van Christus niet veranderen. Daarom handelen de Rooms en verkeerd, die de transsubstantiatie verdedigen, door die woorden als volgt te veranderen: „Mijn lichaam is onder deze gedaante van het brood." Hetzelfde bezwaar geldt de Luthers en, die de consubstantiatie verdedigen en Christus' woorden aldus uitleggen: „Mijn lichaam is in, met en onder dit brood onzichtbaar aanwezig."

3. Wat betreft het punt, dat men Christus' woorden niet veranderen moet, antwoorden wij met een zodanige onderscheiding, dat Christus' woorden niet veranderd moeten worden, d.w.z. dat ze van hun eigen ware betekenis niet in een verkeerde zin verdraaid mogen worden; maar ze moeten evenwel naar de aard der zaak, die behandeld wordt, en naar de zin van Christus verstaan worden. Want anders zouden alle uitleggingen der Schriften, en vooral deze, door welke hetgeen figuurlijk gezegd is, letterlijk uitgelegd wordt, verworpen worden; zoals uit Matth. 5 : 29 en 40 duidelijk wordt: „Trek

het (rechteroog n.l.) uit; zo iemand uw rok nemen wil, laat hem ook den mantel", enz. Daar wordt noodzakelijk enige verandering der woorden vereist, d.w.z. een geschikte uitleg die met Christus' bedoeling overeenkomt.

Bezwaar 5. De woorden inzake de Testamenten dienen letterlijk opgevat te worden, opdat er geen oorzaak gegeven wordt om te twisten over de bedoeling Van de Testamentmaker. Het Avondmaal is het Nieuwe Testament, door Christus ingesteld. Dus moeten de woorden van het Avondmaal letterlijk opgevat worden.

Antwoord. De woorden der Testamenten, die letterlijk zijn, dienen letterlijk opgevat te worden, maar die figuurlijk zijn, figuurlijk. Als zij dus beweren, dat álle woorden der Testamenten letterlijk opgevat moeten worden, dan is dat niet waar. Het is voldoende, dat de woorden en uitdrukkingen van de Testamenten klaar en duidelijk zijn, hoewel ze menigmaal niet letterlijk, maar figuurlijk en oneigenlijk gesproken zijn. Want wanneer men zeker weet, welke de bedoeling van de Testamentmaker is, dan wordt tevergeefs over de letter getwist. Zo heeft God onder het Oude Testament zeer veel figuurlijk gesproken over de besnijdenis, het Paaslam en de offers. En Christus Zelf heeft onder liet Nieuwe Testament figuurlijk of oneigenlijk gezegd: „Neemt, drinkt; deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed.” Want wanneer Hij beveelt dat men de „drinkbeker" „drinken" zal, dan is dat figuurlijk gesproken, en dan wordt daaronder de wijn in de drinkbeker verstaan; en dus wordt de beker genoemd in plaats van de inhoud. Verder, wanneer Hij de „drinkbeker" het „Nieuwe Testament" noemt, d.w.z. de verzoening van het menselijk geslacht met God, in Zijn bloed bevestigd, dan is dat ook figuurlijk gesproken. Want aan het teken wordt toegekend hetgeen eigenlijk aan betekende zaak toekomt; welke manier van spreken bij de elementen zeer veel voorkomt.

Aanhoudend bezwaar 1. Dat met de drinkbeker de wijn bedoeld wordt, is duidelijk en klaar genoeg, en behoeft geen nadere uitleg. Want het is aan een ieder bekend, dat niet het vat, maar het nat uit het vat gedronken wordt. Daarom behoort het voor geen figuurlijke uitdrukking gehouden te worden.

Antwoord.

1. Ook de allerduidelijkste figuurlijke uitdrukking is toch nog een figuurlijke uitdrukking. Daarom blijft vaststaan, dat in de woorden van het Testament een figuurlijke manier van spreken (aanwezig) is.

2. Als deze figuurlijke uitdrukking erg duidelijk is, dan is ook al het figuurlijk-gesprokene niet duister.

3. De andere figuurlijke uitdrukking, n.l. dat de „drinkbeker" het „Nieuwe Testament" is, is immers even duidelijk! Want het is aan een ieder bekend, dat een vat niet het Nieuwe Testament is, of de laatste wil van de Testamentmaker Christus, inzake de verzoening van het menselijke geslacht met God, maar dat het een sacrament is van dit testament.

Aanhoudend bezwaar 2. Een testament betekent niet alleen de wil van de Testamentmaker Zelf, maar ook een authentiek bewijs(middel) of brief van deze wil, waardoor de erfgenamen het recht op de erfenis verkrijgen. En zo'n bewijs(middel) is het Avondmaal, of de drinkbeker des Avondmaals, en dat niet figuurlijk, maar letterlijk. Daarom wordt het Avondmaal of de drinkbeker des Avondmaals niet figuurlijk, maar letterlijk een „testament" genoemd.

Antwoord. Het is niet waar, dat de drinkbeker des Avondmaals eigenlijk een testament is. Want een gouden of houten drinkbeker is eigenlijk in geen van beide betekenissen het Nieuwe Testament. Niet in de eerste (betekenis), want zij is de wil van de Testamentmaker Zelf niet. Ook niet in de andere (betekenis), want de drinkbeker is

het bewijs(middel) zelf niet, maar een sacrament, d.w.z. een heilig teken van het bewijs, of van de brieven van het testament. Want de brieven zelf zijn de beloften des Evangelies. En het is ook niet waar, dat de brieven van een testament in eigenlijke zin een testament zijn. Daarom worden ze zo genoemd door een figuurlijke manier van spreken, omdat ze het testament of de wil van de Testament- maker in geschifte bevatten, of omdat ze een authentiek getuigenis van Zijn wil zijn.

Bezwaar 6. Het eten van het brood is een mondeling eten. En het eten van het lichaam is ook het eten van het brood. Daarom is het eten van het lichaam ook een mondeling eten.

Antwoord. Dat het eten van het lichaam ook het eten van het brood is, moet men figuurlijk en niet letterlijk opvatten, want anders is het onwaar. Het moet oneigenlijk of sacramenteel als volgt verstaan worden: Het eten van het lichaam is hetgeen dat door het eten van het brood betekend en verzegeld wordt. En dus kan hieruit niet zo'n conclusie getrokken worden, omdat het één oneigenlijk, en het ander letterlijk genomen wordt. Maar als dit letterlijk opgevat wordt dan is het onwaar. Want het eten van het lichaam is innerlijk, geestelijk en onzichtbaar, en het eten van het brood is uiterlijk, lichamelijk en zichtbaar. Daarom kan het eigenlijk niet ener- led eten zijn, maar zoals de betekende zaak van het eten onderscheiden is, zo is ook het ontvangen van beide verschillend; hoewel dit ontvangen van beide tegelijk geschiedt bij een wettig gebruik.

Bezwaar 7. Hetgeen ons voedt en levend maakt, moet binnen in ons ontvangen worden. Het lichaam en bloed van Christus voeden ons en maken ons levend. Dus is het nodig, dat het lichaam en bloed van Christus door ons binnen in ons lichaam ontvangen wordt, d.w.z. dat het met de mond gegeten en gedronken wordt.

Antwoord. Niet alles wat ons voedt en levend maakt, moet door ons binnen in ons lichaam ontvangen worden, maar alleen hetgeen ons, op een natuurlijke manier, door een lichamelijke vereniging voedt en levend maakt; zoals de natuurlijke spijs niet voedt, tenzij ze binnen in 'ons lichaam opgenomen wordt en met ons wezen vergroeit. Maar het is heel anders gelegen met het geestelijke voedsel. Want het lichaam van Christus voedt ons niet, en maakt ons niet levend op een natuurlijke manier, wanneer het binnen in ons lichaam opgenomen is, zoals een drankje of medicijn; maar het voedt ons en maakt ons levend, wanneer het door het geloof ontvangen en gegeten wordt. Want dan wordt de Geest van Christus in ons uitgestort, zodat wij één vlees met Hem worden. Maar dit geloof is het niet, waardoor we geloven dat het lichaam van Christus in het brood is, dat door ons met de mond gegeten wordt en binnen in ons lichaam is; maar waardoor wij voor waar houden, dat het lichaam van Christus voor ons gekruisigd en een slachtoffer voor onze zonden geworden is; en waardoor wij geloven, dat wij in het lichaam van Christus ingelijfd en Zijn lidmaten worden. Daarom is het niet nodig, dat het lichaam van Christus in ons lichaam ingaat, om daardoor gevoed en levend gemaakt te kunnen worden.

Aanhoudend bezwaar. Niet alleen onze zielen, maar ook onze lichamen worden door het lichaam en bloed van Christus tot onsterfelijkheid gevoed. Daarom moeten niet alleen onze zielen, maar ook onze lichamen dat eten en drinken. Maar onze lichamen eten en drinken met de mond, enz.

Antwoord. Het is niet nodig, dat onze lichamen - teneinde door het lichaam van Christus tot onsterfelijkheid gevoed te worden - dat met de mond eten. Het is voldoende, dat de mond des geloofs deze geestelijke spijs ontvangt en het geestelijke voedsel en leven aan de gehele mens meedeelt. Want niet alles wat door het lichaam

van Christus gevoed wordt, eet hetzelfde lichaam; zoals ook niet alle ledematen, die door de spijs gevoed worden, de spijs eten. Want eet soms de voet of elleboog, omdat ze door de spijs gevoed worden, die ge door de mond tot u neemt? Het is voldoende, dat het eten door de mond geschiedt. Want de mond is door de natuur als een instrument ervoor geschapen, opdat daardoor het voedsel aan het gehele lichaam wordt megedeeld. En dit zij dan opgemerkt over de vierde kwestie, d.w.z. over de ware betekenis van de woorden des Avondmaals.

5. De uitdrukkingen die in de Schrift en in de Kerk voorkomen inzake het Avondmaal.

Vraag 79. *Waarom noemt dan Christus het brood „Zijn lichaam” en de drinkbeker „Zijn bloed” of „het Nieuwe Testament in Zijn bloed” en Paulus „de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus”?*

Antwoord. Christus spreekt alzo niet zonder grote oorzaak; namelijk niet alleen om ons daarmede te leren, dat gelijk brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, alzo ook Zijn gekruisigd lichaam en Zijn vergoten bloed de waarachtige spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden b); maar veelmeer om ons door deze zichtbare tekenen en panden te verzekeren, dat wij zo waarachtiglijk Zijn ware lichaam en bloed door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden c), als wij deze heilige waartekenen met de lichamelijke mond tot Zijn gedachtenis ontvangen d), en dat al Zijn lijden en gehoorzaamheid zó zeker onze eigene is, als hadden wij zelf in onze eigen persoon alles geleden en. Gode voor onze zonden genoeg gedaan e).

- a) Matth. 26 : 26-28, Mark. 14 : 22 en 24, Luk. 22 : 19v., 1 Kor. 10 : 16;
- b) Joh. 6 : 51 en 55.
- c) Joh. 15 : 4, Ef. 5 : 30 en 32.
- d) 1 Kor. 10 : 16v.
- e) Rom. 5 : 9 en 18v., Rom. 8 : 1, 2 Kor. 5 : 15 en 21; Gal. 2 : 20, Kol. 2 : 13v.

Verklaring van Vraag 79.

Hetgeen tevoren in het algemeen over de sacramentele spreekwijze gezegd is, past ook op dit sacrament; zoals Augustinus verklaart, Epist. 23 ad Bond., waar hij naar de algemene regel der sacramentele spreekwijzen, een voorbeeld, aan dit sacrament ontleend, nadrukkelijk erbij voegt. Zo is dus de Schrift en de Oude, rechtzinnige Kerk, zoals over de Doop, zo ook over het Avondmaal, gewoon te spreken nu eens op letterlijke, dan weer op figuurlijke wijze.

Figuurlijk spreekt Christus, wanneer Hij van het brood zegt: „Dit is Mijn lichaam”, en van de drinkbeker „Dit is Mijn bloed”; en wanneer Paulus zegt: „Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed.” Want Hij schrijft aan het teken de naam van de betekende zaak toe, door middel van een figuurlijke uitdrukking, zoals die bij alle sacramenten gebruikelijk is. En op dezelfde manier spreekt ook Paulus, door op oneigenlijke wijze aan de betekende zaak toe te schrijven hetgeen aan het teken eigen is, als hij zegt: „Het lichaam van Christus wordt voor u gebroken.” En Cyprianus (Serm. de Coma) zegt: „Als wij de drinkbeker drinken, dan hangen wij aan het kruis, dan zuigen wij het bloed, en steken wij onze tong in de wonden van onze Zaligmaker.” En Chrysostomus (Hom. 24, extrem., in 1 Kor. 10. Hom. 27): „Het bloed van Christus is in de drinkbeker; het lichaam van Christus, dat in de hemel is,

wordt ons op aarde te zien gegeven; en het wordt niet alleen gezien, maar ook getast, en niet alleen getast, maar ook gegeten; het wordt van ons gehouden, gebeden en gegeten als een teken der liefde; zoals men ook soms een hapje geeft aan hen, die men liefheeft; wij roeren met onze tong Zijn vlees aan", enz. Dit kan van Christus' lichaam niet naar waarheid gezegd noch verstaan worden, dan alleen door een oneigenlijke sacramentele spreekwijze.

Maar het is een *letterlijke* manier van spreken, als Christus zegt: „Doet dit tot Mijne gedachtenis", en wanneer de Kerkvaders zeggen: „Het breken van het brood is een gedachtenis, een tegenbeeld van de bloedige offerande; het brood betekent het lichaam; het is een teken en figuur van het lichaam van Christus", enz.

De oorzaken van deze figuurlijke uitdrukkingen bij de sacramenten zijn al eerder verklaard. En de redenen waarom Christus in dit sacrament het brood Zijn lichaam, en de drinkbeker Zijn bloed of het Nieuwe verbond in Zijn bloed, en waarom Paulus het de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus noemt, zijn:

1. De overeenkomst van het brood met het lichaam van Christus;
2. De verzegeling van de schenking van het teken én van de betekende zaak samen, bij een wettig gebruik.

1. De overeenkomst van het brood met het lichaam van Christus bestaat voornamelijk in het volgende:

1. Zoals brood en wijn het lichaam voeden, zo voeden ook het lichaam en bloed van Christus de ziel.
2. Zoals het brood en de wijn door de mond ontvangen en genuttigd worden, zo ook het lichaam en bloed van Christus door het geloof, dat de mond der ziel is.
3. Zoals het brood niet geheel opgeslokt, maar eerst gebroken, gekauwd en gegeten wordt, zo wordt het lichaam van Christus, aan het kruis geslacht, ontvangen en genuttigd.
4. Zoals het brood en de wijn geen nut doen degenen die zonder honger eten, zo is het lichaam en bloed van Christus niet nuttig, dan alleen degenen die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid.
5. Zoals uit veel korrels een brood, en uit veel beziën de wijn ontstaat, zo woorden wij, die velen zijn, door deze tekenen tot één lichaam verenigd met Christus en onderling.

2. De zekerheid of verzegeling des geloofs is evenzo een oorzaak, waarom van de tekenen gezegd wordt, hetgeen aan de betekende zaak eigen is. Want de tekenen getuigen dat de offerande van Christus volbracht is tot onze zaligheid, zo waarachtig als wij de tekenen waarlijk genieten; ja, dat wij door het gekruiste lichaam en vergoten bloed van Christus zo waarachtig gevoed worden, als wij deze heilige waartekenen van het lichaam en bloed van Christus ontvangen.

Bastingius: Bernardus verklaart deze verzekering met het beeld van een trouwring, welke een bruidegom aan zijn beloofde bruid geeft, niet alleen opdat zij daardoor aan hem zou denken, maar nog veel meer, opdat zij door de schenking van die trouwring, ervan verzekerd zou zijn, dat de bruidegom daarmee zijn trouw en ook zichzelf geheel en al aan zijn bruid overgeeft, om haar eigen man te zijn. Zo hebben ook wij, wanneer wij het brood en de wijn in het Avondmaal ontvangen, eten en drinken, niet alleen de belofte van Christus, maar worden wij ook door het waarteken en pand van Zijn lichaam en bloed ervan verzekerd, dat Hij ons Zijn lichaam en bloed overgeeft tot een zalige spijs en drank der ziel ten eeuwigen leven. En daarom zegt Hij niet alleen:

„Dit is Mijn lichaam, dit is Mijn bloed", maar voegt Hij er ook aan toe: „Neemt, eet en drinkt.”

6. Het wettig of rechte gebruik van het Avondmaal.

Op grond van het algemene geschil over het rechte gebruik der sacramenten, zoals dat al eerder verklaard is, kan men nu ook gemakkelijk een antwoord geven op de volgende kwestie. De korte inhoud van het wettig gebruik des Avondmaals is, wanneer de gelovigen in de samenkomsten der gemeente, brood en wijn ontvangen, verkondigende de dood des Heeren, opdat deze ontvangst een pand zou zijn van hun vereniging met Christus, en een toe-eigening van de gehele weldaad van onze verlossing en zaligheid. Daarom bestaat dit rechte gebruik uit de drie volgende condities:

1. Dat men de ceremoniën aanhouden zal die Christus heeft ingesteld. En zulks niet al spottende, of van één apart, maar in een wettige samenkomst der gemeente, hetzij die nu klein dan wel groot is. En de ceremoniën zijn deze: Dat het brood des Heeren gebroken, uitgedeeld, genomen en gegeten wordt, en dat de drinkbeker des Heeren aan allen gegeven en van hen gedronken wordt, met verkondiging van de dood des Heeren.
2. Dat deze ingestelde ceremoniën onderhouden worden door degenen, voor wie Christus ze ingesteld heeft, d.w.z. niet door de vijanden, ongelovigen, honden en zwijnen, maar door de gelovigen of door Zijn discipelen. Want een onderhouden van de ceremonie zonder geloof en boetvaardigheid, is geen gebruik, maar misbruik en huichelarij, Jes. 1 en 66.
3. Dat de tekenen gebruikt worden, en de ganse handeling tot dat doel strekke, waartoe ze door Christus ingesteld is, d.w.z. tot verkondiging van de dood van Christus, tot bevestiging des geloofs en ten bewijze van onze dankbaarheid. Bij zulk een gebruik des Avondmaals is het teken geenszins ijdel, maar worden de beloofde weldaden aan de gelovigen metterdaad voorgesteld, en met de uiterlijke tekenen gegeven. En de gelovigen hebben en ontvangen werkelijk de vergeving der zonden, de gerechtigheid en het eeuwige leven, om en door Christus, Wiens lichaam en bloed zij door het geloof deelachtig worden.

7. Wat de goddelozen aan het Avondmaal ontvangen; of over het eten der goddelozen.

Nu deze dingen aldus verklaard zijn, vervalt vanzelf de valse opvatting van hen, die willen beweren, dat de goddelozen en huichelaars, eigenlijk gezegd, evengoed als de Godzaligen en gelovigen het waarachtige en wezenlijke lichaam van Christus eten. Zij ontvangen de tekenen tot hun rechtvaardig oordeel, maar de betekende zaken ontvangen ze niet; en hoewel hun die aangeboden zijn, toch verwerpen zij die door hun ongeloof. (Vgl. N.G.B., art. 34). De redenen waarmee wij dit bewijzen, zijn de volgende, die ook zeer vast zijn.

1. Ontleend aan de beschrijving van het eten. Christus eten betekent: Zijn wezen, verdiensten, krachtige werking en al Zijn goederen deelachtig worden; zoals gezegd wordt in Joh. 6 : 56: „Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem.” Maar de goddelozen en ongelovigen worden Christus niet deelachtig. Daarom eten zij Christus ook niet.
2. Ontleend aan de manier, of aan het instrument van het eten. Christus' lichaam wordt uitsluitend door het geloof ontvangen. Want alleen het geloof is het middel,

waardoor wij Christus met al Zijn weldaden omhelzen; reden waarom van het geloof ook gezegd wordt, dat het alleen rechtvaardigt. Zo ook: Het lichaam van Christus is een spijs der ziel, maar niet van de buik; des harten, maar niet van de mond; zoals in de Catechismus van Luther zeer juist gezegd wordt: „Deze woorden „voor u" vereisen gelovige harten.” Maar de goddelozen en huichelaars hebben geen geloof. Daarom worden zij ook niet Christus' lichaam deelachtig.

3. Christus geeft in het Avondmaal Zijn lichaam te eten aan degenen, voor wie Hij Zichzelf aan het kruis geofferd heeft. Maar Hij heeft Zichzelf alleen voor de gelovigen geofferd, en niet voor de goddelozen en huichelaars, Joh. 17 : 9: „Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen die Gij Mij gegeven hebt”; Ps. 16 : 3: „Maar tot de heiligen die op de aarde zijn, en de heerlijken in dewelken al mijn lust is”; Luk. 22: 19: „Dat is Mijn lichaam hetwelk voor u gegeven wordt”, en Hebr. 5 : 9: „En geheiligd zijnde, is Hij allen die Hem gehoorzaam zijn, een oorzaak der eeuwige zaligheid geworden.”

4. Het lichaam van Christus is het levendmakende brood, en zij die dat deelachtig worden, worden ook meteen het leven deelachtig. Want de Geest van Christus wordt niet van Zijn lichaam gescheiden. Christus zegt in Joh. 6 : 56v.: „Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem. Die Mij eet, dezelve zal leven door Mij.” Maar hoewel de goddelozen deel krijgen aan de tekenen, worden zij het leven niet deelachtig. Daarom ontvangen de goddelozen de tekenen alleen, zonder de betekende zaken.

5. De goddelozen eten en drinken zichzelf een oordeel, 1 Kor. 11 : 29. Dus nuttigen zij niet het lichaam en bloed des Heeren. Dat volgt uit het feit, dat deze dingen met elkaar in strijd zijn en niet samen kunnen bestaan. Want zichzelf een oordeel eten wil zeggen, dat men vanwege ongeloof en misbruik des sacraments, van Christus en al Zijn goederen vervreemd en verstoten wordt; of, dat men door misbruik van het sacrament, omdat het zonder geloof en bekering genuttigd wordt, God zwaarlijk vertoorn, en zo, als men zich niet bekeert, zichzelf tijdelijke en eeuwige straffen op de hals haalt. Daarentegen wil „Christus eten" zeggen: door het geloof aan Christus en al Zijn goederen deel krijgen; omdat niemand Christus eten kan, als hij niet tevens aan Zijn verdiensten, kracht en goederen deel krijgt. Daarom kan dus niemand Christus eten én zichzelf een oordeel eten.

6. Wanneer Paulus in 1 Kor. 10 : 21 zegt: „Gij kimt niet deelachtig zijn aan de tafel des Heeren en aan de tafel der duivelen", ontnemt hij de goddelozen datgene van de tafel des Heeren, waaraan zij geen deel kunnen hebben. Maar wij zien, dat zij aan de tafel des Heeren deel krijgen aan het brood en de wijn. Daarom ontnemt hij hun het genot van de betekende zaken, n.l. het lichaam en bloed des Heeren.

Bezwaar. „Gij kunt niet", n.l. met een goede consciëntie, en tot uw zaligheid.

Antwoord. Dat is een valse verklaring. De Apostel zegt niet, dat het onbetamelijk of onnut, maar dat het onmogelijk is. Gij moet, zegt hij, geen deel krijgen aan de dingen, die aan de afgoden geofferd zijn. Waarom niet? Omdat zulks betekent: aan de duivelen deel krijgen. Maar het is onmogelijk dat gij tegelijk aan de Tafel van God én aan die van de duivel, aan de Tafel des Heeren en aan die van de duivelen deel kunt nemen. Waarom niet? Omdat het onmogelijk is om twee heren tegelijk te dienen, enz. De Apostel zegt hier: „Gij kunt niet"; zoals Christus in Matth. 6 : 24: „Niemand kan twee heren dienen; gij kunt niet God dienen en den Mammon.”

7. Christus zegt in Matth. 15 : 26: „Het is niet betamelijk het brood der kinderen te nemen en den hondkens voor te werpen.” Christus' lichaam is het brood der kinderen, d.w.z. der gelovigen. Daarom werpt Christus niet, in strijd met Zijn eigen leer, Zijn lichaam voor de honden, d.w.z. voor de goddelozen. Hetzelfde wordt ook uit Christus'

woorden in Matth. 7 : 6 bewezen: „Geeft het heilige den honden niet; noch werpt uwe paarden voor de zwijnen.”

8. Dit wordt ook bewezen door uitspraken van de Kerkvaders, die hetzelfde leren. Vgl. Augustinus, de civ. Dei, lib. 21, cap. 25; en in Joh. Tract. 26 en 59, en in sent. Prosperi, cap. 339; en Ambrosius, serm. de Coena: „Hoewel de sacramenten zich door onwaardigen laten ontvangen of aangerood worden, zo kunnen ze toch geen deel hebben aan de Geest, n.l. wiens ongeloof of onwaardigheid met zo'n grote heiligheid in strijd is.” En direct erna: „Maar dezen, die alleen met woorden in de heilige oefening des Avondmaals (bezig) zijn, of ook de gaven deelachtig worden, van hart droog en van verstand verdord, die lekken wel de rotssteen, maar zuigen noch honig noch olie daaruit. Want zij worden niet vaardig of vlug gemaakt door enige zoetheid der liefde of door de vetheid van de Heilige Geest. Ook oordelen zij zichzelf niet, en evenmin onderscheiden zij de sacramenten, maar zij gebruiken, zonder enige eerbied, de heilige gaven als gewone spijzen, en zij dringen zich onbeschaamd in een bevuild kleed aan de Tafel des Heeren, voor wie het beter zou zijn, dat ze een molensteen aan de hals gebonden kregen en in de zee geworpen werden, dan dat zij met een ongewassen consciëntie uit de hand des Heeren de bete broods ontvangen, die tot nog toe heden ten dage dit Zijn waarachtigste en heiligste lichaam scheidt, heiligt, zegent en uitdeelt aan hen, die het Godzaliglijk ontvangen.”

De redenen waarom de ongelovigen en goddelozen, die het brood eten en de wijn des Heeren drinken, een oordeel op zich laden, zijn de volgende:

1. Omdat zij de heilige waartekenen ontheiligen, daar zij de dingen tot zich trekken, die niet voor hen, maar voor de discipelen van Christus ingesteld zijn.
2. Zij ontheiligen het verbond Gods, wanneer ze de tekenen des verbonds gebruiken, en bondgenoten van God willen schijnen te zijn, daar zij intussen metgezellen van de duivel, en niet van God zijn, Die zij, zoveel in hun vermogen is, tot een metgezel der goddelozen maken.
3. Zij onderscheiden het lichaam des Heeren niet en vertreden Christus' bloed met de voeten. Want zij houden het brood, dat het lichaam des Heeren is, voor een gewoon brood, en zij verachten de aangeboden weldaden door hun ongelovigheid; en zo spotten zij met God, zoveel zij kunnen, door te veinzen dat zij Christus' weldaden willen ontvangen, hetgeen zij echter geenszins willen. Daarom vermeederen zij de vorige zonden nog met deze zware en vreselijke zonde.
4. Zij veroordelen zichzelf met hun eigen oordeel. Want als zij aan het Avondmaal gaan, dan belijden zij dat ze deze leer goedkeuren, en dat ze geloven dat er buiten Christus geen zaligheid is. En intussen zijn ze zich hun huichelarij bewust. Daarom veroordelen zij zichzelf. En daarom is de tegenwerping van die mensen ijdel, die beweren: „De goddelozen eten zichzelf een oordeel”, 1 Kor. 11 : 29, dus eten zij het lichaam des Heeren. Antwoord. Daaruit volgt het tegendeel. Zij eten het oordeel, en daarom niet het lichaam van Christus. Want Christus én het oordeel eten, zijn tegenstrijdige zaken, en kunnen niet samengaan.

Aanhoudend bezwaar 1. Zij eten onwaardig, dus zij eten toch.

Antwoord. Weliswaar eten zij het brood des sacraments, maar niet Christus. Want er staat uitdrukkelijk in vers 27: „Wie onwaardiglijk dit brood eet.”

Aanhoudend bezwaar 2. Christus is niet alleen een Zaligmaker, maar ook een Rechter. Dus kan Hij ook gegeten worden tot een oordeel.

Antwoord. Hij is een Rechter, echter niet van hen door wie Hij gegeten, maar door wie Hij verworpen wordt. Want van hen die Hem eten, zegt Hij (in Joh. 6 : 57): „Die

Mij eet, dezelve zal leven door Mij." Maar over de ontheiligers spreekt Hij anders (in Matth. 7 : 23): „Gaaf weg van Mij, gij, die de ongerechtigheid werkt!" Zoals dan het Evangelie, wanneer het in geloof aangenomen wordt, een „reuke des levens ten leven" is, echter een „reuke des doods", als het veracht wordt: zo ook Christus. Want die Hem (waardig) eten, maakt Hij levend, maar die Hem verachten, oordeelt Hij. Welnu, Hij wordt door de ongelovigen veracht, wanneer Hij Die door het Woord en de sacramenten aangeboden wordt, door hen in ongeloof wordt verworpen.

Aanhoudend bezwaar 3. Die onwaardiglijk eten, worden schuldig aan het lichaam van Christus. Daarom eten zij ook het lichaam van Christus.

Antwoord. Zij maken zich aan Christus' lichaam schuldig, niet omdat zij dat eten, maar omdat zij het brood eten zonder het lichaam van Christus. Want Paulus zegt nadrukkelijk: „Wie onwaardiglijk dit brood eet", enz. Daarom is het misbruik van het teken een verachting en schending van de betekende zaak, n.l. van Christus Zelf; zoals de schending van de brieven of zegels van een vorst een kwetsing van die vorst zelf is, en een oorzaak tot de misdaad van Majesteitsschennis (Laesae Majestatis), d.w.z. een schennis van 's Vorsten majesteit.

Aanhoudend bezwaar 4. De tekenen ontvangen en gebruiken is een goede zaak. Daarom kunnen de goddelozen, door het ontvangen van de tekenen alleen, zichzelf geen oordeel eten en schuldig worden aan het lichaam van Christus.

Antwoord. 1. De tekenen ontvangen en gebruiken is op zichzelf een goede zaak, wanneer zij n.l. wettig gebruikt worden. Maar buiten dit gebruik wordt het een werk, dat door God niet geboden, maar verboden is, zoals er in 1 Kor. 11 : 20 staat: „Dat is niet des Heeren Avondmaal eten", en in vers 29: „Want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel." Rom. 2 : 25: „Maar indien gij een overtreder der Wet zijt, zo is uwe besnijdenis voorhuid geworden." Jes. 66 : 3: „Wie een os slacht, slaat een man, wie een lam offert, breekt een hond den hals", enz. 2. Wij zouden anders op dezelfde manier kunnen concluderen: Het eten van Christus' lichaam is een goede Zaak; daarom kunnen de goddelozen door dit eten, de schuld of het oordeel niet op zich laden.

8. Tegenstellingen tussen het Avondmaal des Heeren en de Paapse Mis, en waarom de Mis behoort afgeschaft te worden.